WYROK TRYBUNAŁU (pierwsza izba)
z dnia 21 września 2006 r. *

Spis treści

Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu ..... I - 8771

Skarga wniesiona do Sądu i zaskarżony wyrok ..... I - 8774

Żądania stron w postępowaniu przed Trybunałem ..... I - 8775

Zarzuty odwołania ..... I - 8776

W przedmiocie odwołania ..... I - 8777

W przedmiocie zarzutu pierwszego opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu ..... I - 8777

Argumentacja stron ..... I - 8777

Ocena Trybunału ..... I - 8782

W przedmiocie drugiego zarzutu opartego na podnoszonym pominięciu dowodów odciążających sporządzonych po ostrzeżeniu ..... I - 8789

Argumentacja stron ..... I - 8789

Ocena Trybunału ..... I - 8790

— Uwagi wstępne ..... I - 8790

— Badanie zarzutu drugiego ..... I - 8791

W przedmiocie zarzutu trzeciego opartego na dokonanej przez Sąd ocenie przedstawionego przez Komisję dowodu dotyczącego czasu trwania zbiorowego systemu wyłączności ..... I - 8793

Argumentacja stron ..... I - 8793

Ocena Trybunału ..... I - 8795

* Język postępowania: niderlandzki.

W przedmiocie zarzutu czwartego opartego na dokonanej przez Sąd ocenie argumentów FEG dotyczących uzgodnionych praktyk w zakresie cen ..... I - 8799

W przedmiocie części pierwszej zarzutu czwartego dotyczącej kwalifikacji uzgodnionych praktyk w zakresie cen jako stanowiących jedno i ciągłe naruszenie ..... I - 8799

— Argumentacja stron ..... I - 8799

— Ocena Trybunału ..... I - 8800

W przedmiocie części drugiej zarzutu czwartego dotyczącej standardowych rabatów na sprzedaż szkołom materiałów instalacji elektrotechnicznej ..... I - 8802

— Argumentacja stron ..... I - 8802

— Ocena Trybunału ..... I - 8803

W przedmiocie części trzeciej zarzutu czwartego dotyczącej praktyk stosowanych przez komisję produktów „przewodów i kabli" oraz innych podnoszonych przypadków wymiany informacji ..... I - 8805

— Argumentacja stron ..... I - 8805

— Ocena Trybunału ..... I - 8806

W przedmiocie części czwartej zarzutu czwartego dotyczącej wiążących decyzji w sprawie ustalonych cen oraz w sprawie publikacji ..... I - 8809

— Argumentacja stron ..... I - 8809

— Ocena Trybunału ..... I - 8811

W przedmiocie części piątej zarzutu czwartego dotyczącej wysłania przez FEG zaleceń cenowych członkom tego związku ..... I - 8814

— Argumentacja stron ..... I - 8814

— Ocena Trybunału ..... I - 8817

W przedmiocie zarzutu piątego opartego na przypisaniu FEG odpowiedzialności za rozszerzenie zbiorowego systemu wyłączności ..... I - 8819

Argumentacja stron ..... I - 8819

Ocena Trybunału ..... I - 8821

W przedmiocie zarzutu szóstego opartego na czasie trwania naruszenia, jaki Komisja przypisała FEG ..... I - 8824

Argumentacja stron ..... I - 8824

Ocena Trybunału ..... I - 8825

W przedmiocie zarzutu siódmego dotyczącego wniosku o obniżenie wysokości grzywny ..... I - 8825

Argumentacja stron ..... I - 8825

Ocena Trybunału ..... I - 8827

W przedmiocie kosztów ..... I - 8829

W sprawie C-105/04 P

mającej za przedmiot odwołanie w trybie art. 56 Statutu Trybunału Sprawiedliwości, wniesione w dniu 26 lutego 2004 r.,

Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied, z siedzibą w Hadze (Niderlandy), reprezentowany przez E. Pijnackera Hordijka i M. De Grave, advocaten,

strona skarżąca,

w której drugą stroną są:

Technische Unie BV, z siedzibą w Amstelveen (Niderlandy), reprezentowana przez P. Bosa i C. Hubert, advocaten,

strona skarżąca w pierwszej instancji,

Komisja Wspólnot Europejskich, reprezentowana przez W. Wilsa, działającego w charakterze pełnomocnika, wspieranego przez H. Gilliamsa, advocaat, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

strona pozwana w pierwszej instancji,

CEF City Electrical Factors BV, z siedzibą w Rotterdamie (Niderlandy),

CEF Holdings Ltd, z siedzibą w Kenilworth (Zjednoczone Królestwo),

reprezentowane przez J. Stuycka, C. Vinkena-Geijselaersa i M. Poelmana, advocaten, z adresem do doręczeń w Luksemburgu,

interwenienci w pierwszej instancji,

TRYBUNAŁ (pierwsza izba),

w składzie: P. Jann, prezes izby, K. Schiemann (sprawozdawca), N. Colneric, E. Juhász i E. Levits, sędziowie,

rzecznik generalny: J. Kokott,
sekretarz: M. Ferreira, główny administrator,

uwzględniając procedurę pisemną i po przeprowadzeniu rozprawy w dniu 22 września 2005 r.,

po zapoznaniu się z opinią rzecznika generalnego na posiedzeniu w dniu 8 grudnia 2005 r.,

wydaje następujący

Wyrok

1 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied (niderlandzki federalny związek handlu hurtowego w zakresie elektrotechniki, zwany dalej „FEG") wnosi w odwołaniu o uchylenie wyroku Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji, Rec. str. II-5761 (zwanego dalej „zaskarżonym wyrokiem") lub, co najmniej o uchylenie tego wyroku w części dotyczącej sprawy T-5/00, w którym Sąd oddalił skargę FEG o stwierdzenie

nieważności decyzji Komisji 2000/117/WE z dnia 26 października 1999 r. dotyczącej postępowania na mocy art. 81 traktatu WE [Sprawa IV/33.884 — Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie (FEG i TU)] (Dz.U. 2000, L 39, str. 1, zwanej dalej „sporną decyzją").

Okoliczności faktyczne leżące u podstaw sporu

2 W dniu 18 marca 1991 r. spółka CEF Holdings Ltd, będąca hurtownikiem w branży elektrotechnicznej z siedzibą w Zjednoczonym Królestwie oraz jej oddział CEF City Electrical Factors BV, utworzony w celu wprowadzenia rzeczonej spółki na rynek niderlandzki (zwane dalej łącznie „CEF") wniosły do Komisji Wspólnot Europejskich skargę dotyczącą problemów związanych z zaopatrzeniem, jakie napotkały one w Niderlandach.

3 Skarga ta odnosiła się do trzech związków przedsiębiorstw działających na niderlandzkim rynku elektrotechnicznym. Poza FEG chodziło o Nederlandse Vereniging van Alleenvertegenwoordigers op Elektrotechnisch Gebied (niderlandzki związek wyłącznych przedstawicieli w branży elektrotechnicznej, zwany dalej „NAVEG") oraz Unie van de Elektrotechnische Ondernemers (unię przedsiębiorstw elektrotechnicznych, zwaną dalej „UNETO").

4 W rzeczonej skardze CEF zarzuciła tym trzem związkom i ich członkom, że zawarli oni zbiorowe porozumienia w zakresie wzajemnej wyłączności na wszystkich poziomach procesu dystrybucji materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach, co praktycznie uniemożliwiło hurtownikowi materiałów elektrotechnicznych, który nie był członkiem FEG, dostęp do rynku niderlandzkiego. Producenci i ich przed-

stawiciele lub importerzy dostarczali materiały elektrotechniczne wyłącznie członkom FEG i wyłącznie u nich zaopatrywały się przedsiębiorstwa zajmujące się instalacją.

5 W 1991 i 1992 r. CEF rozszerzyła następnie przedmiot skargi, kwestionując porozumienia zawarte między FEG i jego członkami dotyczące cen i upustów cenowych, porozumienia mające uniemożliwić CEF uczestnictwo w niektórych projektach, jak również porozumienia wertykalne w sprawie cen, zawarte pomiędzy niektórymi producentami materiałów elektrotechnicznych oraz hurtownikami będącymi członkami FEG.

6 Po wysłaniu w dniu 16 września 1991 r. do FEG i jego członków ostrzeżenia (zwanego dalej „ostrzeżeniem"), jak też kilku wniosków do FEG o udzielenie informacji oraz po kontrolach przeprowadzonych przez urzędników zajmujących się domniemanymi porozumieniami stosowanymi przez członków FEG, Komisja w dniu 3 lipca 1996 r. przedstawiła zarzuty FEG i jego siedmiu członkom, w tym Technische Unie BV (zwanej dalej „TU"). W dniu 19 listopada 1997 r. doszło do przesłuchania stron w obecności CEF oraz wszystkich, do których skierowane zostało pismo w sprawie przedstawienia zarzutów.

7 W dniu 26 października 1999 r. Komisja przyjęła sporną decyzję, w której stwierdzone zostało, że:

— wprowadzając w życie, na podstawie porozumienia zawartego z NAVEG oraz uzgodnionych praktyk z dostawcami niereprezentowanymi w tym związku, zbiorowy system wyłączności mający na celu wykluczenie dostaw dla przedsiębiorstw nienależących do FEG, FEG naruszył art. 81 ust. 1 WE (art. 1 spornej decyzji);

— ograniczając bezpośrednio i pośrednio możliwość swobodnego i niezależnego ustalania cen sprzedaży przez swoich członków na podstawie wiążących decyzji w zakresie cen i publikacji i poprzez rozprowadzanie wśród swoich członków zaleceń dotyczących cen brutto oraz udostępnianie swoim członkom forum umożliwiającego prowadzenie dyskusji na temat cen i rabatów, FEG naruszył art. 81 ust. 1 WE (art. 2 spornej decyzji);

— biorąc aktywnie udział w naruszeniach wymienionych w art. 1 i 2 spornej decyzji TU naruszyła art. 81 ust. 1 WE (art. 3 tej decyzji).

8 Za wymienione w poprzednim punkcie naruszenia zostały nałożone na FEG i TU grzywny w wysokości odpowiednio 4,4 miliona EUR oraz 2,15 miliona EUR (art. 5 spornej decyzji).

9 Jednakże z uwagi na długi czas trwania postępowania (102 miesiące), Komisja z własnej inicjatywy zadecydowała o obniżeniu wysokości grzywny o 100 000 EUR. Sporna decyzja stanowi w tym względzie:

„(152) [...] Komisja przyznaje, że czas trwania postępowania w niniejszej sprawie, które rozpoczęło się w 1991 r., był znaczący. Sytuacja ta jest wynikiem różnych czynników, które mogą być przypisane zarówno Komisji, jak i stronom. Komisja uznaje swoją odpowiedzialność w zakresie, w jakim można jej poczynić w tej kwestii zarzut.

(153) Z tego względu Komisja obniża wysokość grzywny [z 4,5 miliona] do 4,4 miliona EUR w stosunku do FEG oraz [z 2,25 miliona] do 2,15 miliona EUR w stosunku do TU".

Skarga wniesiona do Sądu i zaskarżony wyrok

10 Pismem, które wpłynęło do Sądu w dniu 14 stycznia 2000 r. (sprawa T-5/00) FEG wniósł skargę, w której domagał się tytułem żądania głównego stwierdzenia nieważności spornej decyzji, a posiłkowo stwierdzenia nieważności jej art. 5 ust. 1 oraz, również posiłkowo, obniżenia wysokości nałożonej na niego grzywny do 1000 EUR.

11 Pismem, które wpłynęło do Sądu w tym samym dniu (sprawa T-6/00), TU wniosła skargę, której przedmiotem były takie same żądania jak w przypadku FEG.

12 Postanowieniem prezesa pierwszej izby Sądu Pierwszej Instancji z dnia 16 października 2000 r. CEF została dopuszczona do udziału w postępowaniu w charakterze interwenienta popierającego żądania Komisji.

13 Skargi FEG oraz TU, które połączono do łącznego rozpatrzenia w procedurze pisemnej i do wydania wyroku, zostały w zaskarżonym wyroku oddalone. FEG i TU zostały obciążone własnymi kosztami postępowania oraz kosztami postępowania poniesionymi przez Komisję i interwenientów w pierwszej instancji odpowiednio w każdej ze spraw wniesionych przez strony skarżące.

Żądania stron w postępowaniu przed Trybunałem

14 FEG wnosi do Trybunału o:

— uchylenie zaskarżonego wyroku lub co najmniej uchylenie go w zakresie sprawy T-5/00 oraz przy ponownym rozpoznaniu sprawy stwierdzenie nieważności w części lub całości spornej decyzji lub co najmniej orzeczenie o istotnym zmniejszeniu nałożonej na związek grzywny;

— posiłkowo uchylenie zaskarżonego wyroku lub co najmniej uchylenie go w zakresie dotyczącym sprawy T-5/00 i przekazanie sprawy Sądowi do ponownego rozpoznania;

— obciążenie Komisji kosztami postępowania w obu instancjach.

15 Komisja wnosi do Trybunału o:

— oddalenie odwołania w całości jako niedopuszczalnego lub co najmniej jako bezzasadnego;

— obciążenie FEG kosztami postępowania.

Zarzuty odwołania

16 Na poparcie wniesionego odwołania FEG podnosi siedem zarzutów opartych na naruszeniu:

— zasady rozsądnego terminu, z uwagi na to, że Sąd orzekł, iż nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego nie może prowadzić do stwierdzenia nieważności spornej decyzji;

— zasady domniemania niewinności i obowiązku uzasadnienia z uwagi na to, że Sąd nie uznał jako dowodów odciążających niektórych dokumentów sporządzonych po wysłaniu ostrzeżenia;

— artykułu 81 ust. 1 WE oraz obowiązku uzasadnienia, gdyż Sąd uznał za dopuszczalne przedstawione przez Komisję dowody dotyczące czasu trwania zarzucanego zbiorowego systemu wyłączności;

— artykułu 81 ust. 1 WE oraz obowiązku uzasadnienia, z uwagi na to, że Sąd nie rozpatrzył argumentów FEG dotyczących porozumień w sprawie cen lub przedstawił te argumenty w niewłaściwy sposób;

— obowiązku uzasadnienia w odniesieniu do możliwości przypisania FEG odpowiedzialności za podnoszone rozszerzenie zbiorowego systemu wyłączności na dostawców innych niż członkowie NAVEG;

— artykułu 15 ust. 2 rozporządzenia Rady nr 17 z dnia 6 lutego 1962 r., pierwszego rozporządzenia [wykonującego] art. [81] i [82] traktatu (Dz.U. 13, str. 204) lub zasady proporcjonalności w ustalaniu grzywny oraz obowiązku uzasadnienia, gdyż Sąd odrzucił przywołane przez FEG i TU argumenty dotyczące czasu trwania naruszenia;

— artykułu 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17 lub zasady proporcjonalności w ustalaniu grzywny i obowiązku uzasadnienia, gdyż Sąd orzekł, że FEG i TU nie dostarczyły dowodów uzasadniających zmniejszenie grzywny, mimo nadmiernie długiego czasu trwania postępowania administracyjnego.

W przedmiocie odwołania

W przedmiocie zarzutu pierwszego opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu

Argumentacja stron

17 FEG twierdzi, że na podstawie ogólnej zasady prawa wspólnotowego Komisja jest zobowiązana do podejmowania decyzji z zachowaniem rozsądnego terminu. Sąd naruszył wskazaną zasadę, uznając w pkt 94 zaskarżonego wyroku, że wszystkie argumenty oparte na naruszeniu zasady rozsądnego terminu powinny zostać odrzucone, a nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego nie powinien prowadzić do stwierdzenia nieważności spornej decyzji.

18 FEG zauważa, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem należy rozróżnić, po pierwsze, etap dochodzenia i, po drugie, okres od przedstawienia przez Komisję zarzutów do podjęcia przez nią decyzji.

19 W odniesieniu do etapu dochodzenia Sąd błędnie uznał w pkt 79 zaskarżonego wyroku, że samo przedłużanie się tego etapu postępowania administracyjnego nie może jako takie naruszać prawa do obrony, ponieważ w postępowaniu z zakresu wspólnotowej polityki konkurencji zainteresowani do czasu otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów nie są przedmiotem jakiegokolwiek formalnego oskarżenia.

20 FEG podważa ponadto dokonaną przez Sąd wykładnię orzecznictwa Europejskiego Trybunału Praw Człowieka dotyczącego chwili rozpoczęcia biegu rozsądnego terminu, o którym mowa w art. 6 ust. 1 europejskiej Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzonej w Rzymie w dniu 4 listopada 1950 r., który zdaniem Sądu „biegnie od chwili, w której danej osobie zostają przedstawione zarzuty" (pkt 79 zaskarżonego wyroku).

21 FEG wnioskuje na podstawie rzeczonego orzecznictwa, że w przeciwieństwie do tego, co orzekł Sąd, bieg rozsądnego terminu rozpoczął się albo w czerwcu 1991 r., tj. w dniu, w którym Komisja zwróciła się po raz pierwszy z wnioskiem o dostarczenie informacji i poinformowała FEG o treści skargi CEF, dołączonej do tego wniosku i która wniosek ten zapoczątkowała, albo w dniu 16 września 1991 r., tj. w dniu wysłania przez Komisję ostrzeżenia.

22 FEG twierdzi ponadto, że z pkt 87 zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd nie zdawał sobie sprawy z charakteru trudności wywołanych nadmiernie długim czasem trwania postępowania. Zauważa on, że w przypadku tak długiego postępowania niemożliwe jest skontaktowanie się z zainteresowanymi osobami w celu uzyskania

wyjaśnień co do niektórych punktów sprawozdania i innych dokumentów dotyczących zebrań zarządów zainteresowanych przedsiębiorstw, z uwagi na dużą rotację członków ich dyrekcji i personelu. Nie chodzi, jak sugerował Sąd we wskazanym pkt 87, o utratę dowodów na piśmie.

23 Co więcej, FEG utrzymuje, że ponieważ większość zdarzeń miała miejsce w tak odległej przeszłości, żadna z bezpośrednio zainteresowanych osób nie przypomina ich sobie w wystarczająco szczegółowy sposób, a zatem niezwykle trudne, a wręcz niemożliwe, było dla niego prowadzenie skutecznej obrony.

24 FEG twierdzi w końcu, że Sąd niesłusznie zlekceważył interes, jaki miało dla niego szybkie zakończenie postępowania, ponieważ spór ten bezpośrednio zagrażał jego istnieniu. Od przyjęcia spornej decyzji FEG nie mógł podjąć jakiejkolwiek działalności, a liczba jego członków zmniejszyła się z 60 do 19.

25 Komisja podnosi, że zarzut pierwszy oparty jest na błędnej analizie pkt 79 zaskarżonego wyroku, ponieważ punkt ten powinien zostać zinterpretowany w świetle poprzedzających go pkt 77 i 78.

26 Zdaniem Komisji, Sąd w pkt 77 zaskarżonego wyroku uznał czas trwania pierwszego etapu postępowania administracyjnego za nadmiernie długi. Sąd uwzględnił zatem pierwszy etap rzeczonego postępowania w ocenie tego, czy termin, który upłynął od pierwszych czynności podjętych w tym postępowaniu do dnia przyjęcia spornej decyzji, był rozsądny, czy nie.

27 Komisja twierdzi, że Sąd, uznając czas trwania zarówno pierwszego, jak i drugiego etapu postępowania administracyjnego za nadmiernie długi oraz badając następnie, czy takie przekroczenie rozsądnego terminu naruszyło prawa FEG do obrony, postępował w sposób zgodny z orzecznictwem Trybunału, zgodnie z którym nieracjonalnie długi czas trwania (poszczególnych) etapów dochodzenia nie prowadzi automatycznie do naruszenia zasady rozsądnego terminu. Zainteresowane przedsiębiorstwa powinny również wykazać, że nieracjonalnie długi termin naruszył prawo do obrony (wyrok z dnia 15 października 2002 r. w sprawach połączonych C-238/99 P, C-244/99 P, C-245/99 P, C-247/99 P, od C-250/99 P do C-252/99 P i C-254/99 P Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-8375, pkt 173–178).

28 Zdaniem Komisji w niniejszej sprawie FEG nie dostarczył przekonywającego dowodu potwierdzającego, że nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego naruszył prawo do obrony. Komisja powołuje się na pkt 87–92 zaskarżonego wyroku, aby wykazać, że Sąd, rozważając kwestię, czy stwierdzony przez niego nieracjonalnie długi czas trwania omawianego postępowania naruszył w danym przypadku prawo FEG do obrony, odniósł swoją analizę zarówno do pierwszego, jak i drugiego etapu tego postępowania. Sąd odrzucił po kolei każdą okoliczność, na którą powoływał się FEG, aby wykazać naruszenie prawa do obrony, a działanie to opierało się na słusznych ustaleniach o charakterze prawnym lub na ustaleniach dotyczących okoliczności faktycznych, które nie mogą być ponownie zbadane w ramach odwołania.

29 Jeśli chodzi o zarzut przedstawiony Sądowi przez FEG, z uwagi na to, że nie uwzględnił on trudności, jakie napotkał FEG przy gromadzeniu dowodów odciążających z powodu nadmiernie długiego czasu trwania postępowania administracyjnego, Komisja odsyła do pkt 87 zaskarżonego wyroku, w którym przypomniane zostało, że zgodnie z ogólnym obowiązkiem ostrożności przedsiębiorstwa zobowiązane są do zapewnienia należytego przechowywania w ich rejestrach i archiwach dokumentów związanych z ich działalnością, a obowiązek ten a fortiori znajduje zastosowanie od dnia, w którym przedsiębiorstwo otrzyma wniosek o udzielenie informacji lub ostrzeżenie.

30 W odniesieniu do interesu, jaki miało FEG w szybkim przeprowadzeniu postępowania, Komisja odwołuje się do pkt 80 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd wyraźnie potwierdził, że przedsiębiorstwo od dnia otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów ma szczególny interes w tam, aby Komisja starannie prowadziła ten etap postępowania, nie naruszając jednak przy tym prawa do obrony. Komisja podkreśla, że Sąd, uwzględniając ten czynnik, rozważył następnie, czy przekroczenie rozsądnego terminu utrudniło FEG obronę.

31 Zdaniem Komisji zarzut pierwszy jest oczywiście niedopuszczalny, gdyż zmierza do podważenia dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych w kwestii tego, czy przekroczenie rozsądnego terminu utrudniło FEG przygotowanie obrony oraz jest on oczywiście bezzasadny, ponieważ opiera się na błędnej analizie zaskarżonego wyroku.

32 CEF w odpowiedzi na odwołanie twierdzi również, że pierwszy zarzut FEG opiera się na błędnej analizie zaskarżonego wyroku. W ramach oceny rozsądnego terminu Sąd słusznie zbadał okres rozpoczynający się w dniu złożenia wniosku o udzielenie informacji, tj. w dniu 25 lipca 1991 r.

33 W odniesieniu do rozsądnego terminu i naruszenia prawa do obrony CEF odwołuje się do pkt 49 wyroku z dnia 17 grudnia 1998 r. w sprawie C-185/95 P Baustahlgewebe przeciwko Komisji, Rec. str. I-8417, twierdząc, że Sąd nie posłużył się błędną prawnie konstrukcją, uznając, że chociaż czas trwania pierwszego etapu postępowania administracyjnego był nadmiernie długi, zasada rozsądnego terminu nie została naruszona z uwagi na brak dowodu na pogwałcenie prawa do obrony.

34 W każdym razie CEF uznaje, że w niniejszym przypadku chodzi o ustalenie Sądu dotyczące okoliczności faktycznych, które nie podlega ponownemu rozpatrzeniu przez Trybunał. Zarzut pierwszy powinien zostać zatem oddalony jako niedopuszczalny, a przynajmniej jako bezzasadny.

Ocena Trybunału

35 Przestrzeganie rozsądnego terminu w postępowaniach administracyjnych z zakresu wspólnotowej polityki konkurencji stanowi ogólną zasadę prawa wspólnotowego, której poszanowanie zapewnia sąd wspólnotowy (wyroki: z dnia 18 marca 1997 r. w sprawie C-282/95 P Guérin automobiles przeciwko Komisji, Rec. str. I-1503, pkt 36 i 37 oraz ww. w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 167–171).

36 Należy zbadać, czy Sąd, odrzucając argumenty oparte na podnoszonym przez Komisję naruszeniu tej zasady, naruszył prawo.

37 Wbrew temu, co twierdzi FEG, Sąd w celu zastosowania zasady rozsądnego terminu dokonał rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego, tj. etapem dochodzenia, który poprzedza pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, oraz etapem odpowiadającym dalszej części postępowania administracyjnego (zob. pkt 78 zaskarżonego wyroku).

38 Taki sposób postępowania jest w pełni zgodny z orzecznictwem Trybunału. W pkt 181–183 ww. wyroku w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji Trybunał orzekł w szczególności, że postępowanie administracyjne może obejmować badanie dwóch następujących po sobie stadiów, z których

każde odpowiada własnej wewnętrznej logice. Pierwsze stadium, które trwa do chwili poinformowania o zarzutach, rozpoczyna się w dniu, w którym Komisja, korzystając z powierzonych jej przez ustawodawcę wspólnotowego uprawnień, podejmuje działania zawierające w sobie zarzut popełnienia naruszenia, i powinno pozwolić Komisji na zajęcie stanowiska co do kierunku postępowania. Drugie stadium trwa od przedstawienia zarzutów do podjęcia ostatecznej decyzji. Powinno ono pozwolić Komisji na ostateczne zajęcie stanowiska w kwestii zarzucanego naruszenia.

39 Po dokonaniu rozróżnienia między dwoma etapami postępowania administracyjnego Sąd zbadał w stosunku do każdego z nich, czy czas ich trwania nie był nadmiernie długi.

40 W odniesieniu do pierwszego etapu Sąd uznał w pkt 76 zaskarżonego wyroku, że znaczny odstęp czasu oddzielał wysłanie FEG ostrzeżenia w dniu 16 września 1991 r. od kontroli, do których przystąpiono w dniu 8 grudnia 1994 r. Sąd przyznał, że taki czas trwania jest nadmiernie długi i wynika on z zaniechania, które można przypisać Komisji.

41 Jeśli chodzi o drugi etap postępowania administracyjnego, Sąd podkreślił w pkt 85 zaskarżonego wyroku, że między przedstawieniem stanowisk przez strony a sporną decyzją upłynęły około 23 miesiące i że taki czas trwania należy uznać za znaczny, ale odpowiedzialności za to nie można przypisać FEG ani TU. Sąd uznał, że Komisja przekroczyła termin, jaki jest zazwyczaj konieczny do przyjęcia wspomnianej decyzji.

42 Ponieważ stwierdzenie nadmiernie długiego czasu trwania postępowania, bez możliwości obciążenia odpowiedzialnością za ten fakt FEG lub TU nie jest samo w sobie wystarczające do uznania naruszenia zasady rozsądnego terminu, Sąd ocenił

wpływ takiego czasu trwania na prawo FEG do obrony. Stanowisko takie wynika z pkt 74 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że przekroczenie rozsądnego terminu może stanowić podstawę stwierdzenia nieważności jedynie w przypadku decyzji stwierdzającej naruszenie, o ile zostanie wykazane, że pogwałcenie tej zasady naruszyło prawo zainteresowanych przedsiębiorstw do obrony. Zdaniem Sądu, z wyjątkiem tej szczególnej sytuacji, nieprzestrzeganie obowiązku podejmowania decyzji w rozsądnym terminie pozostaje bez wpływu na ważność postępowania administracyjnego, o którym mowa w rozporządzeniu nr 17.

43 Posłużenie się tym kryterium w celu stwierdzenia naruszenia zasady rozsądnego terminu jest w pełni uzasadnione. W pkt 49 ww. wyroku w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji Trybunał w ramach oceny czasu trwania postępowania przed Sądem orzekł, że wskazówka świadcząca o tym, że czas trwania postępowania miał wpływ na rozstrzygnięcie sporu, może doprowadzić do uchylenia zaskarżonego wyroku. Takie samo stanowisko można odnaleźć w toku rozumowania Sądu, który uznał, że nadmiernie długi czas trwania postępowania przed Komisją powinien prowadzić do stwierdzenia nieważności spornej decyzji, jeżeli prawo FEG do obrony zostało naruszone, tj. w sytuacji, która musi mieć możliwy wpływ na wynik postępowania.

44 W rezultacie w tym kontekście należy ocenić dokonaną przez Sąd analizę, dotyczącą naruszenia prawa FEG do obrony.

45 Z zaskarżonego wyroku wynika, że analiza ta ogranicza się do oceny wpływu, jaki na skorzystanie z prawa FEG do obrony miał czas trwania drugiego etapu postępowania administracyjnego. W pkt 93 omawianego wyroku Sąd orzekł w szczególności, że nadmierne przedłużanie postępowania administracyjnego po przesłuchaniu stron nie wpłynęło na prawo FEG i TU do obrony.

46 Jeśli chodzi o etap badań poprzedzający pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, Sąd w pkt 79 zaskarżonego wyroku stwierdził, że samo przedłużenie tego etapu postępowania administracyjnego nie mogło naruszyć prawa do obrony, ponieważ do dnia otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów FEG i TU nie zostały formalnie oskarżone.

47 Wniosek ten jest słuszny, gdyż Sąd uznał, że FEG i TU zostały oficjalnie poinformowane o naruszeniach, jakie w wyniku przeprowadzonego śledztwa zarzucała im Komisja, dopiero po wysłaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów. Podstawą rozumowania Sądu jest pogląd, że jedynie na drugim etapie postępowania administracyjnego zainteresowane przedsiębiorstwa mogą w pełni powoływać się na prawo do obrony, co nie odnosi się do etapu poprzedzającego pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, z uwagi na brak sformułowania przez Komisję zarzutów dotyczących stwierdzonych przez nią domniemanych naruszeń.

48 Niemniej jednak ustalenie poczynione przez Sąd w pkt 79 zaskarżonego wyroku nie bierze pod uwagę możliwości, że nadmiernie długi czas trwania etapu badania mógłby mieć wpływ na korzystanie przez FEG z prawa do obrony w trakcie drugiego etapu postępowania administracyjnego, tj. po wysłaniu pisma w sprawie przedstawienia zarzutów.

49 Nadmiernie długi czas trwania pierwszego etapu postępowania administracyjnego może oddziaływać na przyszłą zdolność do obrony zainteresowanego przedsiębiorstwa, w szczególności poprzez zmniejszenie skuteczności prawa do obrony w momencie powoływania się na to prawo na drugim etapie postępowania. Jak stwierdziła rzecznik generalna w pkt 129 opinii, im więcej czasu upłynie między środkiem podjętym w ramach dochodzenia, takim jak w niniejszym przypadku wysłanie ostrzeżenia, a pismem w sprawie przedstawienia zarzutów, tym bardziej prawdopodobne staje się, że nie będzie możliwe, w ogóle lub nie bez trudu, zebranie

ewentualnych dowodów odciążających dotyczących zarzucanych w tym piśmie naruszeń, w szczególności jeśli chodzi o świadków powołanych na obronę, przede wszystkim z powodu zmian, jakie mogły nastąpić w składzie organów zarządzających zainteresowanych przedsiębiorstw, oraz zmian dotyczących pozostałego ich personelu. W analizie zasady rozsądnego terminu Sąd nie uwzględnił w wystarczający sposób tego aspektu zastosowania rzeczonej zasady.

50 Ponieważ poszanowanie prawa do obrony — zasady, której podstawowy charakter wielokrotnie został podkreślony w orzecznictwie Trybunału (zob. w szczególności wyrok z dnia 9 listopada 1983 r. w sprawie 322/81 Michelin przeciwko Komisji, Rec. str. 3461, pkt 7) — posiada w postępowaniu takim jak w rozpatrywanym przypadku pierwszorzędne znaczenie, nie należy dopuścić, aby korzystanie z tego prawa zostało w sposób nieodwracalny udaremnione z uwagi na nadmiernie długi czas trwania etapu dochodzenia oraz aby taki czas trwania utrudniał dostarczenie dowodów mających zaprzeczyć istnieniu zachowań mogących prowadzić do pociągnięcia zainteresowanych przedsiębiorstw do odpowiedzialności. Z tego względu badanie ewentualnej przeszkody w wykonywaniu prawa do obrony nie może ograniczać się do etapu, na którym w pełni korzysta się z tego prawa, tj. do drugiego etapu postępowania administracyjnego. Ocena źródła ewentualnego zmniejszenia skuteczności prawa do obrony powinna objąć całość tego postępowania i uwzględnić całkowity czas jego trwania.

51 Sąd naruszył zatem prawo, gdyż w zaskarżonym wyroku ograniczył zakres badania podnoszonego naruszenia prawa do obrony z uwagi na nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego jedynie do jego drugiego etapu. Sąd ten nie zbadał, czy nadmiernie długi czas trwania całego postępowania administracyjnego, za który odpowiedzialność można przypisać Komisji, obejmujący etap, jaki poprzedza pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, mógł naruszyć przyszłą zdolność TU i FEG do obrony i czy w szczególności FEG wykazał ten fakt w przekonywający sposób.

52 Wynika z tego, że należy uznać pierwszy zarzut FEG w zakresie, w jakim oparty jest on na naruszeniu prawa w zastosowaniu zasady rozsądnego terminu. W rezultacie należy częściowo uchylić zaskarżony wyrok, z uwagi na to, że uznane w nim zostało, iż wydłużenie pierwszego etapu postępowania administracyjnego nie mogło, jako takie, naruszyć prawa FEG do obrony.

53 Zgodnie z art. 61 akapit pierwszy Statutu Trybunału Sprawiedliwości, jeśli odwołanie jest zasadne, Trybunał uchyla orzeczenie Sądu, przy czym może on wydać orzeczenie ostateczne w sprawie, jeśli stan postępowania na to pozwala, lub skierować sprawę do ponownego rozpoznania przez Sąd.

54 Ponieważ w niniejszym przypadku kwestia podnoszonego naruszenia prawa do obrony została w pierwszej instancji rozważona w świetle nadmiernie długiego czasu trwania postępowania administracyjnego, a FEG mógł przedstawić swoje argumenty w tym względzie, Trybunał może orzec co do istoty sprawy.

55 FEG we wniesionej do Sądu skardze twierdzi, że niezachowanie rozsądnego terminu spowodowało naruszenie prawa do obrony. Z uwagi bowiem na upływ czasu napotykał on coraz więcej przeszkód w uzyskaniu informacji dotyczących zarzutów Komisji. Większość osób, które w okresie, jaki obejmowało dochodzenie Komisji, wchodziły w skład władz tego związku, nie zajmuje już od wielu lat stanowisk w jego organach zarządzających, a część byłego kierownictwa korzysta od tego czasu ze świadczeń emerytalnych lub zajmuje stanowiska za granicą i nie można z nią nawiązać kontaktu w celu uzyskania wyjaśnień.

56 W związku z tym należy przypomnieć, że argumenty przywołane przez FEG na poparcie podnoszonego naruszenia prawa do obrony są abstrakcyjne i mało precyzyjne. Tymczasem w celu wykazania naruszenia tego prawa, także z powodu nadmiernie długiego czasu trwania etapu badania, FEG powinien był udowodnić, że w dniu otrzymania pisma w sprawie przedstawienia zarzutów, tj. w dniu 3 lipca 1996 r., jego zdolność odparcia zarzutów Komisji była ograniczona z uwagi na fakt, że pierwszy etap postępowania administracyjnego trwał nieracjonalnie długo.

57 W niniejszym przypadku w skardze wniesionej do Sądu FEG nie wskazał osób, które pracowały w tym związku i których odejście uniemożliwiło uzyskanie wyjaśnień co do wydarzeń objętych zarzutami Komisji.

58 Co więcej, FEG nie wskazał ani daty odejścia rzeczonych osób, ani charakteru czy zakresu informacji lub wyjaśnień, które byłyby konieczne do jego obrony, ani też okoliczności uniemożliwiających złożenie przez te osoby zeznań, których brak ograniczyłby skuteczne korzystanie z prawa do obrony.

59 Taki ogólny argument nie może wykazać rzeczywistego wystąpienia naruszenia prawa do obrony, które powinno zostać zbadane w związku ze szczególnymi okolicznościami każdego przypadku.

60 Z ogółu powyższych uwag wynika, że argumenty FEG dotyczące naruszenia prawa do obrony nie znajdują oparcia w przekonywających dowodach, które wykazałyby, że takie naruszenie mogło wynikać z nadmiernie długiego czasu trwania etapu postępowania administracyjnego, który poprzedzał pismo w sprawie przedstawienia zarzutów, oraz że w dniu jego sporządzenia zdolności FEG do skutecznej obrony zostały z tego powodu naruszone.

61 W związku z tym zarzut podniesiony przez FEG na poparcie skargi wniesionej do Sądu, oparty na naruszeniu zasady rozsądnego terminu jest bezzasadny i w konsekwencji powinien zostać oddalony.

62 W rezultacie wniesiona do Sądu skarga FEG z uwagi na to, że oparta jest na wskazanym zarzucie, powinna zostać oddalona.

W przedmiocie drugiego zarzutu opartego na podnoszonym pominięciu dowodów odciążających sporządzonych po ostrzeżeniu

Argumentacja stron

63 FEG krytykuje domniemaną wewnętrzną sprzeczność, jaka zawarta jest w ocenie Sądu, z uwagi na fakt, że okres poprzedzający pismo w sprawie przedstawienia zarzutów nie został uwzględniony w ocenie dotyczącej rozsądnego czasu trwania postępowania administracyjnego, ponieważ, zdaniem Sądu, związkowi temu zostały postawione zarzuty wyłącznie od dnia wysłania tego pisma, podczas gdy dowody odciążające dotyczące tego okresu zostały automatycznie pominięte, co miałoby wskazywać, że zarzuty w stosunku do działania FEG zostały podniesione na pierwszym etapie postępowania administracyjnego.

64 Jak wynika w szczególności z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku, Sąd nie uznał późniejszego w stosunku do pierwszych wniosków o udzielenie informacji dowodu odciążającego, jakim były w tym przypadku pisma pochodzące od przedsiębiorstwa Spaanderman Licht, będącego członkiem NAVEG, z dnia 22 maja i 14 sierpnia 1991 r., które mogłyby wywołać wątpliwości co do ustaleń Komisji dotyczących zbiorowego systemu wyłączności i które mogłyby obalić zarzuty Komisji w stosunku do FEG.

65 Zdaniem FEG pominięcie przez Sąd tego dowodu odciążającego, sporządzonego po rozpoczęciu postępowania i ograniczenie się jedynie do podania, jako uzasadnienia, daty jego sporządzenia, stanowi istotny brak w uzasadnieniu zaskarżonego wyroku i narusza zasadę domniemania niewinności.

66 Komisja twierdzi przede wszystkim, że zarzut ten jest niedopuszczalny, ponieważ FEG w ramach odwołania zmierza do ponownego przedłożenia Trybunałowi oceny okoliczności faktycznych dokonanej przez Sąd i dotyczącej mocy dowodowej dokumentów załączonych do akt sprawy.

67 Komisja podnosi ponadto, że drugi zarzut FEG jest bezzasadny. Sąd, odpowiednio w pkt 208 i 196 zaskarżonego wyroku, w wystarczająco uzasadniony sposób przedstawił nieprzekonywający charakter wspomnianych pism.

Ocena Trybunału

— Uwagi wstępne

68 Należy przypomnieć, jakie są granice kontroli sądowej dokonywanej przez Trybunał w ramach odwołania.

69 Z art. 225 WE i z art. 58 akapit pierwszy Statutu Trybunału Sprawiedliwości wynika, że jedynie Sąd jest właściwy do dokonywania, po pierwsze, ustaleń faktycznych, z wyjątkiem sytuacji, gdy nieprawidłowość jego ustaleń wynika z akt sprawy, a po drugie, oceny ustalonych okoliczności faktycznych. Jeżeli jednak Sąd dokonał ustalenia lub oceny okoliczności faktycznych, Trybunał jest uprawniony na podstawie art. 225 WE do kontroli kwalifikacji prawnej tych okoliczności i skutków prawnych, które wywiódł z nich Sąd (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 23 oraz wyrok z dnia 6 kwietnia 2006 r. w sprawie C-551/03 P General Motors przeciwko Komisji, Zb.Orz. str. I-3173,, pkt 51).

70 Trybunał nie jest zatem właściwy do ustalania okoliczności faktycznych ani też zasadniczo do badania dowodów, które Sąd dopuścił na poparcie tych okoliczności. Jeżeli bowiem dowody te uzyskano w prawidłowy sposób i miało miejsce poszanowanie ogólnych zasad prawa i wymogów proceduralnych dotyczących ciężaru dowodu i postępowania dowodowego, wyłącznie do Sądu należy ocena, jaką

wagę należy przywiązywać do przedstawionych dowodów. Ocena ta nie stanowi więc, z wyłączeniem przypadków przeinaczenia tych dowodów, kwestii prawnej, która jako taka poddana jest kontroli Trybunału (zob. ww. wyroki: w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 24 oraz w sprawie General Motors przeciwko Komisji, pkt 52).

71 Należy ponadto przypomnieć, że zagadnienie dotyczące tego, czy uzasadnienie wyroku Sądu jest wewnętrznie sprzeczne lub niewystarczające, stanowi kwestię prawną, która jako taka może zostać podniesiona w ramach odwołania (wyroki z dnia 7 maja 1998 r. w sprawie C-401/96 P Somaco przeciwko Komisji, Rec. str. I-2587, pkt 53 oraz z dnia 13 grudnia 2001 r. w sprawie C-446/00 P Cubero Vermurie przeciwko Komisji, Rec. str. I-10315, pkt 20).

72 W odniesieniu do obowiązku uzasadnienia z utrwalonego orzecznictwa wynika, że nie nakazuje on Sądowi dokonania wyjaśnienia, które podejmuje w sposób wyczerpujący punkt po punkcie argumentacje przedstawioną przez strony sporu. Uzasadnienie może zatem być dorozumiane, pod warunkiem że umożliwia ono zainteresowanym poznanie powodów, dla których podjęte zostały dane środki, a właściwemu sądowi dostarcza elementów wystarczających dla dokonania kontroli (zob. podobnie wyrok z dnia 7 stycznia 2004 r. w sprawach połączonych C-204/00 P, C-205/00 P, C-211/00 P, C-213/00 P, C-217/00 P i C-219/00 P Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, Rec. str. I-123, pkt 372).

— Badanie zarzutu drugiego

73 Ponieważ FEG w drugim swoim zarzucie zmierza do wykazania, że uzasadnienie zaskarżonego wyroku dotyczące odrzucenia mocy dowodowej niektórych dokumentów jest niewystarczające, a nawet sprzeczne, zarzut ten jest dopuszczalny.

74 W ramach wniesionej do Sądu skargi FEG i TU podważyły dokonane przez Komisję w zaskarżonej decyzji ustalenia, jak na przykład wprowadzenie w życie gentlemen's agreement, które NAVEG i FEG zawarły w zakresie dostaw dla członków FEG (zwane dalej „gentlemen's agreement"). W tym względzie przywołane zostały w szczególności dwa listy przedsiębiorstwa Spaanderman Licht.

75 W pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku Sąd zbadał moc dowodową tych pism.

76 Jeśli chodzi w szczególności o pismo z dnia 14 sierpnia 1991 r., Sąd ocenił we wskazanym pkt 196 jego moc dowodową, porównując treść tego pisma z kontekstem, w jakim zostało ono sporządzone. Sąd zauważył, po pierwsze, że pismo to zostało skierowane do NAVEG w odpowiedzi na pytanie postawione przez nie dwa dni wcześniej. To zatem NAVEG podjął inicjatywę uzyskania od Spaanderman Licht informacji na temat powodów, dla których odmówiło ono zaopatrzenia CEF. Sąd wskazał, po drugie, że pismo to było późniejsze w stosunku do wniosków o udzielenie informacji, z jakimi Komisja zwróciła się do FEG i TU w dniu 25 lipca 1991 r. i że z tego powodu nie było ono przekonywające.

77 Jeśli chodzi o pismo skierowane przez Spaanderman Licht w dniu 22 maja 1991 r. do CEF, Sąd uznał, że Spaanderman Licht ograniczyło się jedynie do wskazania, że nie pragnie rozszerzenia swojej sieci odsprzedawców. Sąd zauważył jednak, że pismo to zostało sporządzone, w chwili gdy dochodzenie Komisji było już w toku.

78 Z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku wynika zatem, że Sąd uzasadnił w wystarczający sposób nieprzekonywający charakter rzeczonych pism, jak też odrzucenie ich jako dowodów odciążających.

79 W odniesieniu do podnoszonej przez FEG sprzeczności uzasadnienia zaskarżonego wyroku należy stwierdzić, jak zauważyła rzecznik generalna w pkt 27 przedstawionej przez nią opinii, że z uwagi na brak jakiegokolwiek logicznego związku między oceną rozsądnego czasu trwania postępowania administracyjnego oraz oceną mocy dowodowej dokumentów przedłożonych Sądowi w charakterze dowodów, rzeczony wyrok nie zawiera żadnej sprzeczności.

80 Ponadto moc dowodowa, którą ocenia wyłącznie Sąd, dokumentów przedłożonych mu przez strony w charakterze dowodów, nie zależy koniecznie od etapu postępowania administracyjnego, w trakcie którego dokumenty te zostały sporządzone. Jak zauważyła rzecznik generalna w pkt 28 przedstawionej przez nią opinii, taka moc dowodowa powinna zostać oceniona z uwzględnieniem wszystkich okoliczności faktycznych danego przypadku. Tymczasem z pkt 196 i 208 zaskarżonego wyroku wynika, że fakt rozpoczęcia przez Komisję swojego dochodzenia nie jest jedynym decydującym czynnikiem, ze względu na który Sąd odrzucił, między innymi pisma Spaanderman Licht z dnia 22 maja i 14 sierpnia 1991 r. jako uniemożliwiające podważenie dowodów dostarczonych przez Komisję w kwestii wprowadzenia w życie gentlemen's agreement. Rzeczone pkt 196 i 208 nie mogą być zatem interpretowane w ten sposób, że z natury rzeczy nie można przyznać jakiejkolwiek mocy dowodowej dokumentowi sporządzonemu, w chwili gdy dochodzenie Komisji jest już w toku.

81 Z powyższych względów drugi zarzut przedstawiony na poparcie odwołania należy oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu trzeciego opartego na dokonanej przez Sąd ocenie przedstawionego przez Komisję dowodu dotyczącego czasu trwania zbiorowego systemu wyłączności

Argumentacja stron

82 W zarzucie trzecim FEG kwestionuje dokonaną przez Sąd ocenę dowodów, na podstawie których Komisja stwierdziła podstawowe zarzucane mu naruszenie art. 81

ust. 1 WE, tj. zbiorowy system wyłączności, który od dnia 11 marca 1986 r. do 25 lutego 1994 r. obowiązywał w stosunkach między FEG i NAVEG. Dowody te są na tyle wątłe i pośrednie, że w żadnym razie nie można uznać ich za uznane przez prawo i przekonywające dowody na istnienie ciągłego naruszenia.

83 FEG odnosi się w szczególności do pkt 141 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł, że Komisja oparła swoją opinię „na ogólnej ocenie całości dowodów i istotnych wskazówek". FEG uważa, że w niniejszym przypadku chodzi o niewłaściwą podstawę prawną przeprowadzania dowodów, jak też że przedstawione powinny być nie „wskazówki", ale dowody uznane przez prawo i przekonywające o stwierdzonym naruszeniu i czasie jego trwania.

84 Ponadto FEG zarzuca Sądowi, że nie uwzględnił on faktu, iż Komisja w swojej analizie nie przedstawiła jakiegokolwiek dowodu na istnienie takiego systemu wyłączności w okresach od dnia 12 marca 1986 r. do dnia 28 lutego 1989 r. oraz od dnia 18 listopada 1991 r. do dnia 25 lutego 1994 r.

85 FEG kwestionuje również pkt 411 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd orzekł w stosunku do niego, że „Komisja przedstawiła dowód występowania ciągłego naruszenia występującego w okresie między 1986 r. a 1994 r.". Jedynym uzasadnieniem wynikającym z pkt 406 wspomnianego wyroku było, że Sąd uznał w odniesieniu do zarzucanych TU naruszeń, że „[z] uwagi na ich naturę, mają [one] ciągły charakter". FEG krytykuje taką argumentację, twierdząc, że nie jest ona zgodna z obowiązkiem uzasadnienia.

86 Komisja ze swej strony uważa, że zarzut trzeci jest niedopuszczalny, ponieważ zmierza do przedłożenia Trybunałowi w celu ponownego zbadania zarzutów i argumentów, które zostały już przez Sąd poddane analizie i oddalone.

87 Komisja twierdzi ponadto, że zarzut ten jest bezzasadny. W odniesieniu do zarzutu poczynionego przez FEG Sądowi, że opierając się na „wskazówkach", posłużył się on błędnym, w świetle prawa, kryterium, Komisja jest zdania, że odpowiedniość takiego kryterium została potwierdzona przez Trybunał w pkt 57 ww. wyroku w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji.

88 Jeśli chodzi o podnoszony brak dowodu na występowanie zbiorowego systemu wyłączności obejmującego dane okresy, Komisja podważa taką interpretację zaskarżonego wyroku, zauważając, że Sąd uznał, iż naruszenie powinno być uznane za „naruszenie ciągłe" (zob. pkt 90, 406 i 411 wspomnianego wyroku).

89 W przeciwieństwie do FEG Komisja uważa, że w celu ustalenia czasu trwania zbiorowego systemu wyłączności Sąd nie oparł się wyłącznie na „ciągłym" charakterze naruszenia. Komisja odsyła do pkt 192 i 408 zaskarżonego wyroku, w których Sąd przedstawił konkretne wskazówki, na których podstawie Komisja określiła czas trwania naruszenia.

Ocena Trybunału

90 W ramach zarzutu trzeciego FEG podważa w istocie kryteria prawne, na podstawie których Sąd dokonał oceny dowodów przedstawionych przez Komisję na poparcie dokonanego przez nią ustalenia co do czasu trwania naruszenia art. 81 ust. 1 WE. FEG uznaje ponadto, że zaskarżony wyrok nie jest w wystarczający sposób uzasadniony, w odniesieniu do „ciągłego" charakteru zbiorowego systemu wyłączności. Wobec tego zarzut trzeci dotyczy kwestii prawnej, która w ramach odwołania podlega ocenie Trybunału, i w związku z tym, należy uznać go za dopuszczalny.

91 Ponieważ FEG i TU zakwestionowały istnienie gentlemen's agreement, Sąd w pkt 141 zaskarżonego wyroku uznał, że należało ocenić, czy w spornej decyzji Komisja, stwierdzając, że istniały dowody na występowanie gentlemen's agrement począwszy od dnia 11 marca 1986 r., wypełniła spoczywający na niej obowiązek w zakresie ciężaru dowodu. Sąd zauważył, że ocena ta opierała się na ogólnej ocenie całości dowodów i istotnych wskazówek.

92 Po zbadaniu początków i przebiegu realizacji wskazanego gentlemen's agreement Sąd stwierdził w pkt 210 zaskarżonego wyroku, że w ogólnej ocenie FEG i TU nie zdołały podważyć przekonywającego, obiektywnego oraz spójnego charakteru wskazówek wskazanych przez Komisję w spornej decyzji.

93 W ramach niniejszego odwołania FEG kwestionuje, że odwołanie się do „wskazówek" jako dowodów występowania zbiorowego systemu wyłączności jest właściwe.

94 Argumentu tego nie można uznać. Trybunał orzekł już, że w większości przypadków istnienie praktyki lub porozumienia antykonkurencyjnego musi być wyprowadzone ze zbiegu szeregu okoliczności i wskazówek, które w przypadku braku innego spójnego wyjaśnienia rozpatrywane łącznie mogą stanowić dowód naruszenia reguł konkurencji (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 57).

95 Jak podkreśliła rzecznik generalna w pkt 38 przedstawionej przez nią opinii, tego typu okoliczności i wskazówki pozwalają bowiem na wykazanie nie tylko istnienia zachowań lub porozumień antykonkurencyjnych, ale również czasu trwania ciągłego antykonkurencyjnego zachowania oraz okresu stosowania zawartego z naruszeniem reguł konkurencji.

96 W świetle tego orzecznictwa Sąd może zatem, nie naruszając prawa, oprzeć swoją ocenę występowania i czasu trwania danej praktyki lub porozumienia antykonkurencyjnego na ogólnej ocenie „całości dowodów i istotnych okoliczności". Kwestia, jaką moc dowodową Sąd przyznał poszczególnym dowodom i okolicznościom przedstawionym przez Komisję, jest jednak kwestią z zakresu oceny faktów, która jako taka nie podlega kontroli Trybunału w ramach odwołania.

97 W trzecim zarzucie FEG przypisuje również Sądowi, że pominął on brak dowodu na występowanie zbiorowego systemu wyłączności w niektórych okresach.

98 Należy w związku z tym dodać, że w pkt 411 zaskarżonego wyroku Sąd orzekł, że Komisja przedstawiła dowód na występowanie ciągłego naruszenia w okresie między 1986 r. a 1994 r. Okoliczność, że dowód na występowanie ciągłego naruszenia nie został przedstawiony dla niektórych określonych okresów, nie stanowi przeszkody, by naruszenie to było postrzegane jako ciągłe w całościowym okresie dłuższym niż wspomniane okresy, gdy takie stwierdzenie opiera się na obiektywnych i zgodnych okolicznościach. W przypadku takiego naruszenia rozciągającego się na kilka lat okoliczność, że kartel ujawniał się w różnych okresach, z krótszymi lub dłuższymi przerwami, pozostaje bez wpływu na fakt jego istnienia, o ile poszczególne działania, które składają się na to naruszenie, służą osiągnięciu tego samego celu i wpisują się w ramy pojedynczego naruszenia o charakterze ciągłym.

99 Tymczasem FEG kwestionuje również stwierdzenie przez Sąd występowania „ciągłego naruszenia". Jego zdaniem jedynym uzasadnieniem dla stwierdzenia takiego naruszenia, zawartym w pkt 406 zaskarżonego wyroku, jest fakt, że Sąd uznał w odniesieniu do zarzucanych TU naruszeń, że „[z] uwagi na ich naturę, mają [one] ciągły charakter". FEG podważa taką argumentację, ponieważ jest ona niezgodna z obowiązkiem uzasadnienia, jako że proste odesłanie do „natury" naruszenia nie może stanowić wystarczającego rzeczowego uzasadnienia.

100 Argument ten w oczywisty sposób nie uwzględnia pkt 411 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd stwierdził, że Komisja przedstawiła dowód występowania ciągłego naruszenia w okresie między 1986 r. a 1994 r. Sąd odesłał w tym względzie do analizy dokonanej przez niego we wcześniejszych punktach rzeczonego wyroku, w szczególności w jego pkt 408, w którym w sposób szczegółowy wyjaśnił podstawę czasu trwania tego naruszenia. Punkt ten ma następujące brzmienie:

„Jeśli chodzi o naruszenie określone w art. 1 [spornej] decyzji, Komisja nie była w stanie precyzyjnie określić daty, w której ustanowiono zbiorowy system wyłączności. Niemniej mogła ona dostarczyć dowód na istnienie tego systemu od momentu spotkania w dniu 11 marca 1986 r., podczas którego zarządy FEG i NAVEG powołały się na gentlemen's agreement. Komisja przyjęła również kilka poszlak dotyczących okresu po tym spotkaniu, na podstawie których stwierdziła, że gentlemen's agreement w dalszym ciągu była stosowana przez członków NAVEG (zob. motywy 47–49 [spornej] decyzji). Komisja wskazała ponadto na kilka poszlak dowodzących, że wywiązując się z gentlemen's agreement, członkowie NAVEG podążali za radami ich związku (motywy 50–52 [spornej] decyzji). Ostatnią z tych poszlak stanowi protokół z wewnętrznego spotkania spółki Hemmink w dniu 25 lutego 1994 r., na którym ten członek NAVEG przyznał się do odmówienia dostawy dla hurtownika nienależącego do FEG [...]".

101 Z powyższych względów należy oddalić jako bezzasadny trzeci zarzut przedstawiony przez FEG na poparcie wniesionego odwołania, który dotyczy podnoszonego naruszenia prawa oraz braku uzasadnienia, jeśli chodzi o dokonaną przez Sąd ocenę czasu trwania zbiorowego systemu wyłączności, jaki przyjęła Komisja w zaskarżonej decyzji.

W przedmiocie zarzutu czwartego opartego na dokonanej przez Sąd ocenie argumentów FEG dotyczących uzgodnionych praktyk w zakresie cen

102 W zarzucie czwartym FEG podnosi, że w odniesieniu do niektórych aspektów zarzucanego mu naruszenia Sąd nie zbadał zasadniczej części przedstawionych przez FEG argumentów lub przedstawił je w wyraźnie błędny sposób, naruszając nałożony na Sąd obowiązek uzasadnienia. Zarzut ten składa się z pięciu części.

W przedmiocie części pierwszej zarzutu czwartego dotyczącej kwalifikacji uzgodnionych praktyk w zakresie cen jako stanowiących jedno i ciągłe naruszenie

— Argumentacja stron

103 FEG uznał za niezrozumiałe i niezgodne z obowiązkiem uzasadnienia ustalenie Sądu, zawarte w pkt 403–412 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym różne porozumienia w zakresie cen stanowiły jedno i ciągłe naruszenie.

104 FEG twierdzi, że zgodnie z utrwalonym orzecznictwem dla stwierdzenia występowania jednolitego naruszenia należy wykazać, że poszczególne działania z uwagi na „ten sam cel" stanowią część „całościowego planu" (zob. podobnie ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 258).

105 Tymczasem w niniejszym przypadku chodzi o bardzo różnorodne decyzje i praktyki, mające całkowicie różne cele, a Komisja nie powinna była na tej podstawie zadowolić się stwierdzeniem istnienia całościowego planu, lecz powinna była wykazać, że praktyki te są rzeczowo powiązane. Sąd powinien był sprawdzić, czy Komisja w odpowiedni sposób wykazała występowanie takiego powiązania.

106 FEG kwestionuje istnienie takiego „całościowego planu" i uważa, że przyjęte przez Sąd wnioski odznaczają się brakami, powodującymi ich niezgodność z obowiązkiem uzasadnienia.

107 W tym względzie Komisja zauważa przede wszystkim, że FEG chce, posługując się tym zarzutem, skłonić Trybunał do ponownego zbadania oceny okoliczności faktycznych, dokonanej przez Sąd w odniesieniu do dowodów na występowanie „całościowego planu". Ta część zarzutu czwartego jest zatem niedopuszczalna.

108 Komisja twierdzi ponadto, że część pierwsza zarzutu czwartego jest bezzasadna. W pkt 342 zaskarżonego wyroku Sąd w jasny i uzasadniony sposób uznał, że oba stwierdzone naruszenia, czyli zbiorowy system wyłączności i porozumienia w zakresie cen stanowią część „całościowego planu" z uwagi na fakt, że posiadają one ten sam, antykonkurencyjny cel. Komisja zauważa, że to, co zachowuje ważność wobec tych dwóch naruszeń, zachowuje ważność również w odniesieniu do ich zasadniczych elementów.

— Ocena Trybunału

109 Część pierwsza podniesionego przez FEG czwartego zarzutu kwestionuje kryteria prawne, na podstawie których Sąd dokonał kwalifikacji różnych praktyk dotyczących

ustalania cen jako jednego naruszenia, jak też uzasadnienie zaskarżonego wyroku w tej kwestii. Ta część zarzutu jest zatem dopuszczalna.

110 Naruszenie art. 81 ust. 1 WE może wynikać nie tylko z odrębnego działania, ale również z serii działań, a nawet z ciągłego zachowania. Taka wykładnia nie może zostać podważona ze względu na to, że jedno lub kilka ze zdarzeń stanowiących tę serię działań lub to ciągłe zachowanie rozpatrywane odrębnie może również samo w sobie stanowić naruszenie wspomnianego postanowienia traktatu. W przypadku poszczególnych działań wpisujących się w „całościowy plan" z uwagi na identyczny cel polegający na zakłóceniu konkurencji na wspólnym rynku Komisja jest uprawniona przypisać odpowiedzialność za te działania na podstawie udziału w naruszeniu postrzeganym jako całość (zob. ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 258).

111 Z zaskarżonego wyroku wynika, że właśnie takie rozumowanie stanowiło podstawę dokonanej przez Sąd kwalifikacji ustalonych praktyk w zakresie cen jako stanowiących jedno i ciągłe naruszenie.

112 W szczególności w pkt 342 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że zbiorowy system wyłączności oraz praktyki w zakresie ustalania cen zmierzały do tego samego, antykonkurencyjnego celu, tj. utrzymania ceny na poziomie wyższym, niż poziom wynikający z zasad wolnej konkurencji poprzez, po pierwsze, zmniejszenie konkurencyjności przedsiębiorstw, które chciały działać na rynku hurtowej dystrybucji materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach i konkurować w ten sposób z członkami FEG, nie należąc przy tym do tego związku przedsiębiorstw, oraz, po drugie, za pomocą częściowego uzgodnienia ich polityki cenowej.

113 Jak zauważyła rzecznik generalna w pkt 47 przedstawionej przez nią opinii, z takiego ustalenia wynika również, że każde z naruszeń, tj. zbiorowy system wyłączności oraz uzgodnione praktyki w zakresie cen zmierzały do tego jednego celu.

114 Punkty 403–412 zaskarżonego wyroku, interpretowane w świetle ustalenia dokonanego przez Sąd w rzeczonym pkt 342, nie wskazują na jakiekolwiek naruszenie prawa czy jakikolwiek brak uzasadnienia tego wyroku.

115 W rezultacie należy oddalić część pierwszą zarzutu czwartego jako bezzasadną.

W przedmiocie części drugiej zarzutu czwartego dotyczącej standardowych rabatów na sprzedaż szkołom materiałów instalacji elektrotechnicznej

— Argumentacja stron

116 W tej części zarzutu czwartego FEG zarzuca Sądowi, że uznał on w pkt 412 zaskarżonego wyroku, iż standardowe rabaty przyznane przy sprzedaży szkołom materiałów elektrotechnicznych stanowiły dowód „kontynuacji porozumień w zakresie cen po 1991 r.".

117 Jak twierdzi FEG, chodziło o odosobniony przypadek, w którym na wniosek UNETO członkom tego związku przekazane zostało określone zalecenie, dotyczące wyłącznie niewielkiej ilości dostaw dla hurtowników i że przypadek ten miał szczególne społeczne uzasadnienie. Zdaniem FEG chodziło o szczególne, bardzo wysokie rabaty na materiały szkolne zakupione przez instytucje szkolnictwa publicznego, których uczniowie stanowią wybraną grupę konsumentów przedsiębiorstw instalacyjnych. Takie rabaty były zatem odpowiedzią na wniosek o szczególne wsparcie mający społeczny cel.

118 FEG zarzuca Sądowi, że pominął te argumenty, orzekając w pkt 324 zaskarżonego wyroku, że podnoszony społeczny cel takiej zmowy nie może być uwzględniony w ramach art. 81 ust. 1 WE. Sąd naruszył zatem ten przepis z uwagi na to, że nie zbadał on, czy system specjalnych rabatów spełnia wszystkie przesłanki jego zastosowania, w szczególności przesłankę dotyczącą wpływu na handel wewnątrzwspólnotowy.

119 FEG uznaje ponadto, że uzasadnienie przedstawione przez Sąd w tym względzie jest niewystarczające.

120 Komisja ze swej strony podnosi przede wszystkim, że w tej części zarzutu czwartego FEG dąży do podważenia dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych dotyczącej antykonkurencyjnego celu porozumienia w sprawie rabatów przyznanych szkołom i że w rezultacie ta część zarzutu jest niedopuszczalna.

121 Komisja twierdzi ponadto, że ta część zarzutu czwartego jest bezzasadna. W pkt 324 zaskarżonego wyroku Sąd dokonał prawidłowej analizy wyżej wymienionych argumentów FEG, które zostały przedstawione w pkt 311 rzeczonego wyroku. Co więcej, fakt, iż jak twierdzi FEG, porozumienie dotyczące rabatów stanowiło „odosobniony przypadek" jest bez znaczenia. Zachowanie, które ma wyraźnie antykonkurencyjny cel i które dotyczy większości handlu hurtowego materiałami elektrotechnicznymi w Niderlandach, nie jest wyłączone z zakazu zawartego w art. 81 ust. 1 WE z uwagi na to, że stanowi „odosobniony przypadek".

— Ocena Trybunału

122 Ta część zarzutu czwartego jest dopuszczalna, ponieważ dotyczy ona, po pierwsze, kryteriów prawnych leżących u podstaw kwalifikacji standardowych rabatów

przyznanych szkołom przy sprzedaży materiałów instalacji elektrotechnicznej jako dowodu kontynuowania ustalonych praktyk w zakresie cen po 1991 r. oraz, po drugie, podnoszonego niewystarczającego uzasadnienia zaskarżonego wyroku w tej kwestii.

123 W pkt 317 zaskarżonego wyroku Sąd orzekł, że TU i FEG nie kwestionowały faktu, iż miały miejsce dyskusje w kwestii rabatów, cen, marży oraz wysokości obrotu członków tego związku, ale uznały one, iż dyskusje te nie były sprzeczne z art. 81 ust. 1 WE, skoro nie miały one wpływu na rynek, gdyż nie zostały wprowadzone w życie lub nie wywołały istotnych skutków.

124 Sąd odrzucił te argumenty, orzekając w pkt 324 zaskarżonego wyroku, co następuje:

„Jeśli chodzi o standardowe rabaty przy sprzedaży materiałów elektrotechnicznych szkołom ([sporna] decyzja, motyw 83) bezsporne jest, że FEG, TU i inni członkowie tego związku doszli do porozumienia w kwestii 35-procentowej jednolitej stawki rabatu. Takie porozumienie ma wyraźnie na celu ograniczenie swobodnego ustalania polityki handlowej członków FEG. W odniesieniu do podnoszonego społecznego celu takiej zmowy nie jest on uwzględniany w zakresie art. 81 ust. 1 WE".

125 Ten punkt zaskarżonego wyroku nie zawiera jakiegokolwiek naruszenia prawa przez Sąd, skoro w celu stosowania art. 81 ust. 1 WE branie pod uwagę rzeczywistych skutków takich działań jest w tym zakresie zbędne, jeśli okazuje się, że działania te mają na celu zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 261).

126 Ponieważ Sąd stwierdził, że cel zmowy dotyczącej przyznanych szkołom standardowych rabatów ma antykonkurencyjny charakter, ani jednostkowy charakter, ani społeczny cel tych rabatów nie powodują wyłączenia porozumienia w sprawie tych rabatów z zastosowania art. 81 ust. 1 WE.

127 Z powyższych względów należy odrzucić przedstawiony przez FEG argument oparty na podnoszonym niewystarczającym w tej kwestii uzasadnieniu zaskarżonego wyroku.

128 Część druga zarzutu czwartego powinna być w rezultacie oddalona.

W przedmiocie części trzeciej zarzutu czwartego dotyczącej praktyk stosowanych przez komisję produktów „przewodów i kabli" oraz innych podnoszonych przypadków wymiany informacji

— Argumentacja stron

129 Ta część zarzutu kwestionuje pkt 317–323 zaskarżonego wyroku, w których Sąd badał naruszenie będące wynikiem praktyk stosowanych przez komisję „przewodów i kabli".

130 Zdaniem FEG z badania tego wynika, że Sąd nie wykazał, iż w ramach tej komisji miały miejsce praktyki istotnego ograniczania konkurencji, ale w pkt 323 zaskarżonego wyroku uznał on jednak, że Komisja słusznie opisała te praktyki jako „okoliczności praktyk, których celem było ograniczenie konkurencji w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE".

131 FEG krytykuje takie ustalenie jako oparte na błędnym kryterium. Jego zdaniem Komisja nie może zadowolić się wskazaniem okoliczności, powinna rzeczywiście wykazać, że miały miejsce ograniczające praktyki. FEG uważa, że wykazał w uzasadniony i szczegółowy sposób, że żadna konkretna praktyka odpowiadająca wskazanym przez Komisję celom w zakresie ograniczenia konkurencji nie została wprowadzona w życie i że w rezultacie przesłanki umożliwiające wykazanie występowania uzgodnionych praktyk w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE nie zostały prawidłowo spełnione.

132 Komisja twierdzi w tym względzie, że ta część zarzutu czwartego pomija pkt 321 i 323 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którymi Sąd uznał omawiany system wymiany informacji za dodatkową wskazówkę ogółu praktyk zmierzających do ograniczenia konkurencji cenowej. Tymczasem zdaniem Komisji, zgodnie z utrwalonym orzecznictwem, decyzje i porozumienia mające na celu ograniczenie konkurencji są zakazane w art. 81 ust. 1 WE bez konieczności brania pod uwagę ich konkretnych skutków (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 261).

133 Jak dodaje Komisja, orzecznictwo Trybunału stanowi, że zakazy zawarte we wskazanym przepisie traktatu WE znajdują zastosowanie do uzgodnionych praktyk niezależnie od wykazania skutku lub zachowania ograniczającego konkurencję: wystarcza zwykłe zachowanie się na rynku (wyrok z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-49/92 P Komisja przeciwko Anic Partecipazioni, Rec. str. I-4125, pkt 122–124).

— Ocena Trybunału

134 Podobnie jak poprzednie części zarzutu czwartego, jego część trzecia dotyczy dokonanej przez Sąd oceny argumentów FEG, zgodnie z którymi uzgodnione praktyki w zakresie cen i przyznane szkołom rabaty, których występowanie stwierdziła Komisja, nie były sprzeczne z art. 81 ust. 1 WE, skoro nie miały one

wpływu na rynek, gdyż nie zostały wprowadzone w życie lub nie wywołały istotnych skutków. Wobec tego ta część zarzutu czwartego dotyczy kwestii prawnej i powinna być zatem uznana za dopuszczalną.

135 Zgodnie z utrwalonym orzecznictwem występowanie praktyk lub porozumień antykonkurencyjnych może być wywnioskowane na podstawie zbiegu szeregu okoliczności i wskazówek, które razem ujęte mogą stanowić, w braku innego spójnego wytłumaczenia, dowód naruszenia zasad konkurencji (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 57).

136 Ponadto w celu zastosowania art. 81 ust. 1 WE uwzględnienie konkretnych skutków porozumienia jest zbędne, jeżeli okaże się, że porozumienie to ma na celu zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku (ww. wyrok w sprawie Aalborg Portland i in. przeciwko Komisji, pkt 261).

137 Uzgodniona praktyka objęta jest zakresem art. 81 ust. 1 WE także w braku antykonkurencyjnych skutków na rynku.

138 Z treści tego przepisu wynika przede wszystkim, że podobnie jak porozumienia między przedsiębiorstwami i decyzje związków przedsiębiorstw, uzgodnione praktyki są zakazane niezależnie od jakichkolwiek skutków, jeżeli mają one antykonkurencyjny cel.

139 Ponadto, o ile samo pojęcie uzgodnionych praktyk zakłada wystąpienie zachowania obecnych na rynku przedsiębiorstw, nie oznacza ono koniecznie, że zachowanie to wywołuje konkretne skutki w postaci ograniczenia, zapobieżenia lub zakłócenia konkurencji (wyrok z dnia 8 lipca 1999 r. w sprawie C-199/92 P Hüls przeciwko Komisji, Rec. str. I-4287, pkt 165).

140 Z zaskarżonego wyroku wynika, że Sąd w swojej ocenie uzgodnionych praktyk w zakresie cen i przyznanych szkołom rabatów, które stwierdzone zostały przez Komisję w spornej decyzji, oparł się właśnie na tych zasadach.

141 W ramach tej oceny Sąd uznał w pkt 321 zaskarżonego wyroku, że Komisja słusznie mogła przyjąć, iż celem omawianego systemu wymiany informacji była chęć oddziaływania na rynek. Sąd wywnioskował z tego, że Komisja mogła w związku z tym uznać, że chodziło o dodatkową wskazówkę występowania praktyk zmierzających do ograniczenia konkurencji cenowej między członkami FEG.

142 W pkt 322 zaskarżonego wyroku, w odniesieniu do komisji produktów „przewodów i kabli" Sąd przypomniał wreszcie, że zgodnie ze sporną decyzją celem jej było „dążenie do zachowania na rynku jej niezmienionej pozycji oraz utrzymanie poziomu cen". Sąd uznał, że wyraźnie chodziło o cel zakazany w art. 81 ust. 1 WE, który zmierzał do zastąpienia indywidualnych decyzji przedsiębiorstw rezultatami ich zmowy w zakresie cen.

143 Z uwagi na stwierdzenie antykonkurencyjnego celu uzgodnionych praktyk Sąd nie musiał badać ich konkretnych skutków na rynku.

144 Część trzecią zarzutu czwartego należy zatem oddalić jako bezzasadną.

W przedmiocie części czwartej zarzutu czwartego dotyczącej wiążących decyzji w sprawie ustalonych cen oraz w sprawie publikacji

— Argumentacja stron

145 FEG zauważa, że ponieważ wiążąca decyzja w sprawie ustalonych cen stała się martwą literą w niedługim czasie po jej przyjęciu w 1984 r., Sąd nie mógł skutecznie ustalić, że naruszenie związane z tą decyzją trwało do dnia jej formalnego uchylenia, tj. do 23 listopada 1993 r.

146 FEG twierdzi ponadto, że nie zostało prawidłowo wykazane, iż wiążące decyzje w sprawie ustalonych cen oraz w sprawie publikacji były stosowane w praktyce. Zdaniem FEG uzgodniona praktyka w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE może istnieć wyłącznie, gdy taka praktyka rzeczywiście miała na rynku miejsce. Sąd nie wykazał jednak jej występowania, ale zadowolił się stwierdzeniem, w pkt 291 zaskarżonego wyroku, że zbadanie, czy obie decyzje zostały rzeczywiście wprowadzone w życie, nie było konieczne, skoro miały one na celu ograniczenie konkurencji.

147 Co więcej, FEG uważa, że rzeczone wiążące decyzje są ze swej natury tak różne od pozostałych naruszeń zarzucanych mu w zakresie cen, że jedynie nie przestrzegając obowiązku uzasadnienia, Sąd mógł uznać je za jednolite naruszenie. Komisja

powinna była rozważyć obie wiążące decyzje, odnosząc je do zakazu ustanowionego w art. 81 ust. 1 WE jako odrębne decyzje, a Sąd powinien był przeprowadzić takie badanie, uwzględniając wpływ tych decyzji na handel między państwami.

148 W związku z tym Komisja zauważa przede wszystkim, że ta część zarzutu czwartego zmierza do podważenia dokonanego przez Sąd ustalenia dotyczącego okoliczności faktycznych i że w rezultacie powinna zostać uznana za niedopuszczalną.

149 Komisja twierdzi ponadto, że ta część zarzutu jest bezzasadna. Jej zdaniem, nawet jeśli, jak twierdzi FEG, wiążąca decyzja w sprawie ustalonych cen nie była skuteczna, nie zaprzeczało to w żaden sposób ustaleniu Sądu, że rzeczona decyzja stanowiła zabronione zachowanie, które trwało do uchylenia jej w dniu 23 listopada 1993 r.

150 Jak stwierdza Komisja, Sąd słusznie orzekł w pkt 295 zaskarżonego wyroku, że wiążąca decyzja w sprawie ustalonych cen była wiążącą decyzją związku przedsiębiorstw w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE, mającą na celu ograniczenie konkurencji. Decyzje takie są w tym przepisie zakazane bez konieczności badania ich konkretnych skutków.

151 Komisja uznaje zresztą, że krytyka FEG dotycząca ustalenia Sądu, zgodnie z którym obie omawiane wiążące decyzje stanowiły jedno i to samo naruszenie, jest nieuzasadniona. Sąd w swojej ocenie zastosował prawidłowe kryterium prawne, tj. cel tych decyzji, jakim było ograniczenie konkurencji.

— Ocena Trybunału

152 Czwartą część zarzutu czwartego należy oddalić jako niedopuszczalną, ponieważ dąży ona do podważenia dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych, zgodnie z którą wiążąca decyzja w sprawie cen obowiązywała do dnia jej formalnego uchylenia. Takie ponowne badanie okoliczności faktycznych i ustalonych przez Sąd dowodów nie podlega właściwości Trybunału w zakresie odwołania.

153 Należy natomiast zbadać, czy słuszna jest ta część zarzutu czwartego, która dąży do podważenia uzasadnienia zaskarżonego wyroku, dotyczącego kwalifikacji obu omawianych wiążących decyzji jako stanowiących „jednolite naruszenie", jak też podnoszonego naruszenia prawa przez Sąd z uwagi na to, że nie zbadał on, czy decyzje te zostały rzeczywiście wprowadzone w życie.

154 W pkt 289 zaskarżonego wyroku Sąd zauważył, że Komisja w art. 2 spornej decyzji wskazała dwie „wiążące decyzje" FEG, jedną dotyczącą cen i drugą dotyczącą publikacji. Sąd dodał, że na podstawie statutu tego związku decyzje te były wiążące w stosunku do jego członków oraz że niestosowanie się do tych decyzji mogło prowadzić do zawieszenia lub pozbawienia członkostwa w związku (pkt 72 motywów spornej decyzji).

155 Z pkt 290 zaskarżonego wyroku wynika, że FEG i TU stwierdziły przed Sądem, iż rzeczone decyzje pozostały martwą literą do dnia ich uchylenia, które nastąpiło 23 listopada 1993 r. W rezultacie należało wykluczyć jakikolwiek skutek ograniczający konkurencję.

156 W pkt 291 wspomnianego wyroku Sąd uznał, że należało zbadać, czy rzeczone wiążące decyzje miały na celu ograniczenie konkurencji. W przypadku potwierdzenia jakakolwiek analiza skutków tych decyzji byłaby zbędna dla celów zastosowania art. 81 ust. 1 WE.

157 Do takich wniosków doszedł istotnie Sąd w pkt 292–300 zaskarżonego wyroku.

158 Jeśli chodzi o wiążącą decyzję w sprawie ustalonych cen, Sąd stwierdził w pkt 295 zaskarżonego wyroku, że ta decyzja związku przedsiębiorstw ograniczała swobodę w ustalaniu cen przez jego członków i miała na celu ograniczenie konkurencji w rozumieniu art. 81 ust. 1 WE.

159 W odniesieniu do wiążącej decyzji w sprawie publikacji Sąd orzekł, w pkt 300, że decyzja ta miała ograniczyć indywidualne zachowania członków FEG w przedmiocie ich polityki handlowej dotyczącej publikacji, tak aby chronić ich przed niszczącymi, zdaniem członków, skutkami konkurencji. Sąd zauważył, że tego rodzaju decyzja, podjęta przez związek przedsiębiorstw, wyraźnie miała na celu ograniczenie konkurencji w rozumieniu wspomnianego przepisu traktatu.

160 Ponieważ Sąd stwierdził, że dwie wiążące decyzje miały antykonkurencyjny cel, nie jest wymagane, w przeciwieństwie do tego, co uznał FEG, aby Sąd wykazał również konkretne skutki tych decyzji na rynku. Jak przypomniano w pkt 136 niniejszego wyroku, uwzględnienie konkretnych skutków porozumienia jest zbędne, jeżeli okaże

się, że porozumienie to ma na celu zapobieżenie, ograniczenie lub zakłócenie konkurencji wewnątrz wspólnego rynku.

161 Jeśli chodzi o argument dotyczący podnoszonego niewystarczającego uzasadnienia zaskarżonego wyroku w kwestii kwalifikacji wiążących decyzji w sprawie cen i w sprawie publikacji jako stanowiących „jednolite naruszenie", należy odwołać się do utrwalonego orzecznictwa Trybunału dotyczącego naruszenia art. 81 ust. 1 WE, które przypomniane zostało w pkt 110 niniejszego wyroku.

162 Analiza pkt 338 zaskarżonego wyroku wskazuje, nawet jeśli tylko w sposób dorozumiany, że Sąd wyraźnie stwierdził istnienie „całościowego planu". Sąd uznał bowiem, że w następstwie pewnej liczby praktyk, porozumień i decyzji członkowie FEG oraz ten związek, posiadający na omawianym rynku znaczną przewagę gospodarczą, zamierzali w wyniku zmowy ograniczyć konkurencję cenową między nimi, zawierając porozumienia w zakresie cen i rabatów oraz podejmując na poziomie FEG wiążące decyzje w sprawie cen i publikacji.

163 Podnoszone przez FEG różnice między tymi wiążącymi decyzjami pozostają bez wpływu na ich kwalifikacje jako „jednolitego naruszenia" skoro wpisują się one w ramy pewnej liczby praktyk mających ten sam cel, jakim jest ograniczenie konkurencji cenowej.

164 Z powyższych uwag wynika, że część czwarta zarzutu czwartego jest częściowo niedopuszczalna, a częściowo bezzasadna.

W przedmiocie części piątej zarzutu czwartego dotyczącej wysłania przez FEG zaleceń cenowych członkom tego związku

— Argumentacja stron

165 W części piątej zarzutu czwartego FEG zarzuca Sądowi, że nie wziął pod uwagę bardzo ograniczonego zakresu i jednorazowego charakteru zaleceń cenowych, które skierowane były do jego członków w odniesieniu do produktów typu „rury z tworzyw sztucznych" oraz że ograniczył się on do potwierdzenia celu tych zaleceń, jakim zgodnie z ustaleniami Komisji było ograniczenie konkurencji, z naruszeniem nałożonego na ten sąd obowiązku uzasadnienia.

166 FEG kwestionuje ponadto pkt 333 zaskarżonego wyroku, w którym Sąd oddalił podniesiony przez FEG zarzut dotyczący ustaleń Komisji co do posługiwania się przez niektórych znaczących członków tego związku podobnymi listami cen brutto, twierdząc, że Komisja uznała te praktyki nie za odrębne naruszenia prawa konkurencji, ale za skutek stwierdzonych praktyk. FEG zauważa, że względy, dla których Sąd oddalił jego zarzuty są nie do pogodzenia z faktem, że Sąd ten przedstawił następnie szczegółowe wyjaśnienia na temat ograniczenia konkurencji na rynku materiałów elektrotechnicznych w Niderlandach, aby stwierdzić w pkt 339 tego wyroku, że „Komisja w wystarczający pod względem prawnym sposób wykazała, że praktyki te były sprzeczne z art. 81 WE".

167 FEG uznaje za niezrozumiałe stanowisko Sądu wyrażone w pkt 337 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym FEG i TU nie przedstawiły wystarczających i mających znaczenie dowodów mogących zaprzeczyć twierdzeniom Komisji, zgodnie z którymi ceny stosowane przez hurtowników w Niderlandach były wyższe niż ceny obowiązujące w innych państwach członkowskich. Do Komisji należało przedstawienie dowodów na istnienie takich zawyżonych cen, która jednak tego nie uczyniła.

Sąd nie powinien zadowolić się rozumowaniem zawartym w rzeczonym pkt 337, ale powinien wymagać, aby Komisja potwierdziła swoje „wskazówki" i „przypuszczenia" konkretnymi dowodami na istnienie spójnych, uzgodnionych praktyk FEG, zmierzających do ograniczenia konkurencji.

168 FEG twierdzi ostatecznie, że uzasadnienie zaskarżonego wyroku dotyczące podnoszonych naruszeń FEG w zakresie cen odznacza się na tyle istotnymi brakami, że wyrok ten powinien zostać uchylony, przynajmniej w części poświęconej tym naruszeniom. Ponadto Sąd wielokrotnie naruszył art. 81 ust. 1 WE, uznając porozumienie za uzgodnioną praktykę bez wykazania, że porozumienie to rzeczywiście do takiej praktyki prowadziło.

169 Komisja uważa, że ta część zarzutu czwartego jest niedopuszczalna, ponieważ dąży do podważenia dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych w kwestii dostępnego materiału dowodowego.

170 Komisja odsyła ponadto do pkt 327 i 328 zaskarżonego wyroku, w których Sąd odrzucił w uzasadniony sposób argument FEG i TU, że zaskarżone zachowanie nie miało na celu ograniczenia konkurencji.

171 Komisja, w przeciwieństwie do FEG, nie dostrzega zresztą żadnej sprzeczności między pkt 333 oraz pkt 334–339 zaskarżonego wyroku.

172 Przede wszystkim, zdaniem Komisji, Sąd prawidłowo uznał w pkt 333, że FEG dokonał błędnej analizy spornej decyzji, ponieważ decyzja ta wskazuje na

podobieństwa zaobserwowane między katalogami głównych hurtowników, ilustrując nikłą konkurencję występującą na rynku, a w pkt 334, że ograniczający konkurencję charakter porozumień w zakresie cen został wykazany w wystarczający, pod względem prawnym, sposób i że badanie ich skutków na rynku byłoby zbędne.

173 Następnie, w pkt 335–338 Sąd badał próbę wyjaśnienia przez TU uderzających podobieństw między katalogami. W pkt 338 i 339 Sąd przedstawił ogólny wniosek tej części wyroku, która poświęcona była zarzutom dotyczącym prawnej kwalifikacji faktów, uznając, że „w następstwie pewnej liczby praktyk, porozumień i decyzji członkowie FEG oraz ten związek, posiadający na omawianym rynku znaczną przewagę gospodarczą, zamierzali w wyniku zmowy ograniczyć między nimi konkurencję cenową, zawierając porozumienia w zakresie cen i rabatów oraz podejmując na poziomie FEG wiążące decyzje w sprawie cen i publikacji" i że Komisja „w wystarczający pod względem prawnym sposób wykazała, że praktyki te były sprzeczne z art. 81 WE".

174 Co się tyczy wreszcie przedstawionej przez FEG krytyki pkt 337 zaskarżonego wyroku, Komisja uznaje, że zmierza ona w rzeczywistości do podważenia ustaleń Sądu dotyczących okoliczności faktycznych. W każdym razie, jak twierdzi Komisja, punkt ten powinien być analizowany jako ciąg dalszy pkt 334 omawianego wyroku, w którym Sąd uznał, że praktyki w zakresie cen miały na celu ograniczenie konkurencji i że badanie ich skutków na rynku było zatem zbędne.

175 Komisja uznała, że ta część zarzutu czwartego jest niedopuszczalna lub co najmniej bezzasadna, jak cały ten zarzut.

— Ocena Trybunału

176 Należy uznać, że część piąta zarzutu czwartego jest dopuszczalna, gdyż dotyczy przede wszystkim kwalifikacji prawnej zaleceń cenowych przekazanych przez FEG swoim członkom, w której uznano je za wskazówki występowania ograniczeń konkurencji oraz podnoszonego niewłaściwego uzasadnienia wyroku w tej kwestii.

177 W pkt 326 zaskarżonego wyroku Sąd dokonał następujących ustaleń:

„W odniesieniu do przekazania przez FEG swoim członkom zaleceń cenowych bezsporne jest, że TU brała udział w przeliczaniu stosowanych przez dostawców cen netto niektórych materiałów z tworzyw sztucznych na zalecane ceny brutto. Wiadomo również, że FEG regularnie przekazywał swoim członkom wykaz najnowszych cen na te materiały. [FEG i TU] nie kwestionowały, że w przypadku rur PCV FEG przekazał swoim członkom, w następstwie ustalonych przez producentów zmian cen, zaktualizowane listy cen, które wskazywały również wysokość upustów lub podwyżek, zalecanych przez FEG swoim członkom ([sporna] decyzja, motyw 85). Wreszcie [FEG i TU] nie podważyły prawdziwości interpretacji przedstawionej przez Komisję w motywie 87 [spornej] decyzji dotyczącej sprawozdania z regionalnego zgromadzenia FEG z dnia 2 marca 1989 r. Z dokumentu tego wynika, że FEG po podniesieniu cen rur z tworzyw sztucznych zalecił swoim członkom stosowanie wskazanych cen".

178 W pkt 328 tego wyroku Sąd odrzucił podniesione przez FEG i TU zastrzeżenie co do faktu, że przeliczanie cen miało na celu ograniczenie konkurencji. Stwierdził on, że FEG i TU mogły wywierać wpływ na swobodne kształtowanie cen za pośrednictwem członków FEG, dokonując wymiany i rozprowadzając informacje o cenach i rabatach

w odniesieniu do niektórych materiałów elektrotechnicznych z tworzyw sztucznych. Sąd orzekł, że Komisja słusznie uznała te elementy za wskazówki występowania ograniczeń konkurencji.

179 W związku z tym wystarczy stwierdzić, że Sąd zastosował jedynie utrwalone orzecznictwo Trybunału, zgodnie z którym uwzględnienie konkretnych skutków porozumienia jest zbędne, jeżeli okaże się, że ma ono na celu ograniczenie, zapobieżenie lub zakłócenie konkurencji.

180 Należy ponadto odrzucić argument FEG oparty na podnoszonej sprzeczności między ustaleniami poczynionymi przez Sąd odpowiednio w pkt 333 i 339 zaskarżonego wyroku, ponieważ podstawą tego argumentu jest błędna analiza tych punktów. Z pkt 339 rzeczonego wyroku w związku z jego pkt 338 wynika, że zawiera on ogólny wniosek z tej części wyroku, uznając uzgodnione praktyki dotyczące ustalania cen za sprzeczne z art. 81 WE. Stwierdzenie to nie odnosi się zatem do podobieństw między cenami i rabatami, które, jak wskazuje wyraźnie sformułowanie pkt 333, zostały przywołane tytułem przykładu w celu opisania skutków tych praktyk na rynku, a nie jako naruszenie odrębne od tych, o których mowa w sentencji spornej decyzji.

181 Jeśli chodzi o przedstawioną przez FEG krytykę pkt 337 zaskarżonego wyroku, należy stwierdzić, że Sąd nie dokonał żadnej niewłaściwej zmiany co do ciężaru dowodu. Ponieważ Komisja w uzasadniony sposób stwierdziła w pkt 119 motywów spornej decyzji, że brak konkurencji cenowej między członkami FEG wynikał również z poziomu cen stosowanych na niderlandzkim rynku handlu hurtowego oraz że różne elementy wskazywały, iż poziom cen na materiały elektrotechniczne w Niderlandach jest wyższy od poziomu cen w innych państwach członkowskich, do FEG należało przedstawienie dowodu mającego zaprzeczyć twierdzeniom Komisji.

182 Z uwagi na to, że zaskarżony wyrok był w tej kwestii wystarczająco uzasadniony, część piąta zarzutu czwartego powinna zostać oddalona jako bezzasadna i w rezultacie zarzut ten musi być oddalony w całości.

W przedmiocie zarzutu piątego opartego na przypisaniu FEG odpowiedzialności za rozszerzenie zbiorowego systemu wyłączności

Argumentacja stron

183 FEG zarzuca Sądowi dokonanie błędnej wykładni prawa wspólnotowego, gdy orzekł on w pkt 231, 236 i 393 zaskarżonego wyroku, bez wystarczających wskazówek mogących wskazywać na bezpośredni udział FEG, że Komisja, przypisując FEG stwierdzone naruszenie, mogła w uzasadniony sposób oprzeć się na działaniach poszczególnych członków tego związku. Zdaniem FEG Sąd pominął fakt, że we wprowadzaniu w życie zarzucanych praktyk nie odgrywał on roli samodzielnej i odrębnej od roli swoich członków.

184 FEG twierdzi, że aby móc uwzględnić współudział związku przedsiębiorstw i niektórych jego członków w jednym i tym samym naruszeniu, Komisja powinna wykazać, że działanie tego związku różni się od działania jego członków.

185 FEG odsyła do pkt 227 zaskarżonego wyroku w związku z jego pkt 226, w którym Sąd uznał, że Komisja nie przedstawiła innych wskazówek bezpośredniego udziału FEG w zdarzeniach dotyczących rozszerzenia zbiorowego systemu wyłączności niż wewnętrzna notatka z dnia 12 września 1990 r., sporządzona przez jednego z jego członków. Zdaniem FEG wewnętrzna notatka tego typu, sporządzona bez jego wiedzy, nie może służyć wykazaniu jego samodzielnej roli w tych zdarzeniach, odrębnej od roli członków FEG.

186 W odniesieniu do tego, co Sąd w pkt 230 i 392 zaskarżonego wyroku uznał za wspólną akcję 26 członków FEG, Komisja nie wykazała zdaniem FEG, że związek w sposób wyraźny lub dorozumiany wyraził na tę akcję swoją zgodę. Sam fakt, że przedsiębiorstwa biorące w niej udział były członkami FEG, nie wystarcza, aby przypisać mu odpowiedzialność za taką akcję. Jak twierdzi FEG, Sąd nie zbadał również, czy brał on udział w działaniach wykonawczych związanych ze wspólną akcją jego członków.

187 FEG podważa także twierdzenie Sądu, zawarte w pkt 392 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym 26 jego członków biorących udział w tej wspólnej akcji działało w ogólnym interesie pozostałych członków tego związku i uznaje, że takie twierdzenie jest niezrozumiałe, ponieważ nie jest wystarczające dla przypisania mu takiej akcji.

188 FEG uważa również, że Sąd błędnie zastosował orzecznictwo, uznając w pkt 391 zaskarżonego wyroku, że sam fakt, iż kilku przedstawicieli 26 członków FEG sprawowało w pewnym okresie kierownicze funkcje w związku, pozwala na przypisanie mu uzgodnionych praktyk. Okoliczność ta nie jest wskazówką roli samodzielnej i odrębnej od roli jego członków, jaką miałby odgrywać FEG w związku z takimi praktykami.

189 Komisja uważa przede wszystkim, że zarzut ten jest niedopuszczalny, ponieważ dąży do podważenia dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych.

190 Komisja twierdzi ponadto, że zarzut ten oparty jest na błędnej analizie zaskarżonego wyroku, jak też że błędem jest uznanie, iż Sąd przypisał FEG wspomniane uzgodnione praktyki wyłącznie na podstawie działań jego poszczególnych członków.

191 Komisja zauważa, że Sąd w pkt 236 zaskarżonego wyroku stwierdził, że zarówno FEG, jak i TU odgrywały w naruszeniu indywidualną i odrębną rolę. Dla stwierdzenia współudziału związku i jego członków w tym samym naruszeniu wystarczy zatem, aby Komisja wykazała w odniesieniu do tego związku zachowanie odrębne od zachowania jego członków. Zdaniem Komisji Sąd postąpił w ten właśnie sposób.

192 Komisja utrzymuje ponadto, że FEG nie wziął pod uwagę faktu, iż zdaniem Sądu omawiane zakazane zachowanie stanowiło część jednolitego naruszenia (zob. pkt 391 i 406 zaskarżonego wyroku). Jej zdaniem wystarczy zatem wykazać, że FEG przyczynił się do realizacji celów zbiorowego systemu wyłączności, utworzonego dzięki jego staraniom i był lub musiał być poinformowany o próbach rozszerzenia tego systemu na przedsiębiorstwa niebędące członkiem NAVEG, jakie podjęły inne przedsiębiorstwa biorące udział w naruszeniu. W pkt 391–393 rzeczonego wyroku Sąd uznał, że Komisja zastosowała odpowiednie w tym względzie kryteria.

193 Komisja proponuje zatem oddalić ten zarzut jako niedopuszczalny lub co najmniej jako bezzasadny.

Ocena Trybunału

194 Z uwagi na to, że w ramach zarzutu piątego FEG kwestionuje kryteria prawne, na podstawie których Sąd uznał, że rozszerzenie zbiorowego systemu wyłączności można było w prawidłowy sposób przypisać FEG oraz uzasadnienie zaskarżonego wyroku w tym względzie, zarzut ten jest dopuszczalny.

195 Jak wynika z pkt 213 zaskarżonego wyroku, w spornej decyzji Komisja uznała, że FEG i TU usiłowały rozszerzyć zakres zastosowania gentlemen's agreement na dostawców, którzy nie byli reprezentowani przez przedstawicieli lub importerów, będących członkami NAVEG. Komisja opierała się na różnych przykładach nacisków, których doświadczali dostawcy, jak np. przedsiębiorstwa Draka Polva, Holec, ABB i Klöckner Moeller (zob. pkt 53–66 i 104–106 motywów spornej decyzji). Jak podkreśliła również Komisja, FEG dążył do rozszerzenia zbiorowego systemu wyłączności na spółkę Philips, dostawcę materiałów elektrotechnicznych przeznaczonych dla szerokiego kręgu nabywców.

196 W pkt 236 zaskarżonego wyroku Sąd uznał, że żaden z rozważonych przez niego argumentów nie pozwala na podważenie prawdziwości okoliczności faktycznych, przedstawionych w spornej decyzji w charakterze dowodów na występowanie nacisków wywieranych przez FEG i TU w stosunku do niektórych dostawców niezwiązanych z NAVEG. Sąd zauważył, że w takich okolicznościach Komisja słusznie stwierdziła na podstawie obiektywnych i spójnych okoliczności, po pierwsze, że FEG dążył do rozszerzenia zakresu zastosowania gentlemen's agreement na dostawców niezwiązanych z NAVEG, oraz, po drugie, że TU brała udział w wielu działaniach zmierzających do realizacji tego celu.

197 W niniejszym przypadku bezsporne jest, że Sąd zbadał odrębną rolę, jaką odgrywał FEG w rozszerzeniu gentlemen's agreement. Po zanalizowaniu tekstu sprawozdania zarządu FEG z dnia 29 stycznia 1991 r. i wewnętrznej notatki TU z dnia 12 września 1990 r. Sąd uznał w pkt 226 zaskarżonego wyroku, że ich treść stanowiła w istocie wskazówkę istnienia porozumienia między członkami FEG i bezpośredniego udziału FEG w przygotowywaniu odpowiedzi na pojawienie się CEF na rynku niderlandzkim.

198 Odwołanie się do kryterium bezpośredniego udziału FEG w staraniach jego członków o uzyskanie rozszerzenia zbiorowego systemu wyłączności na postron-

nych dostawców zawarte jest zresztą w pkt 231 zaskarżonego wyroku. W jego pkt 227 i 230 Sąd zbadał pewną liczbę spójnych wskazówek wskazujących, że członkowie FEG dążyli indywidualnie lub zbiorowo do uzyskania od dostawców, postronnych względem NAVEG, zobowiązań na korzyść ogółu członków FEG, tak że dostawcy ci w uzasadniony sposób mogli przypuszczać, że działania te zostały podjęte pod patronatem i za zgodą FEG.

199 Na podstawie tych elementów Sąd uznał w pkt 231 zaskarżonego wyroku, że ze wspólnych akcji niektórych członków FEG — w tym wielu spośród ich kierownictwa zasiadających w zarządzie — wynikało, że działali oni nie indywidualnie, lecz na rzecz ogółu członków tego związku, nie występując przy tym bezpośrednio w jego imieniu. Zdaniem Sądu Komisja słusznie mogła wywnioskować z tych akcji, że FEG wyraził swój zamiar rozszerzenia zbiorowego systemu wyłączności na postronnych, względem NAVEG, dostawców.

200 Jak zauważyła rzecznik generalna w pkt 85 przedstawionej przez nią opinii, Sąd w żaden sposób nie utożsamił zachowania FEG z zachowaniem jego członków, w szczególności TU, lecz dokonał odrębnej oceny udziału tego związku w antykonkurencyjnym zachowaniu.

201 W tych okolicznościach Sąd mógł zgodnie z prawem przyjąć za własne ustalenia Komisji dotyczące udziału FEG w rozszerzaniu zbiorowego systemu wyłączności. Ponadto nie można stwierdzić jakichkolwiek braków w uzasadnieniu co do tej kwestii. Piąty zarzut przywołany przez FEG na poparcie swojego odwołania należy zatem oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie zarzutu szóstego opartego na czasie trwania naruszenia, jaki Komisja przypisała FEG

Argumentacja stron

202 FEG krytykuje zaskarżony wyrok, gdyż Sąd odrzucił przedstawione przez niego i TU argumenty dotyczące ustalonego przez Komisję czasu trwania naruszenia. Sąd naruszył zatem art. 15 ust 2 rozporządzenia nr 17 oraz ogólne zasady prawa wspólnotowego w kwestii uzasadniania orzeczeń sądowych i proporcjonalności w odniesieniu do wysokości grzywny.

203 Sąd, w analizie prawnej, niesłusznie nie dokonał żadnego rozróżnienia między różnymi rozważanymi naruszeniami, mimo ich odrębnego charakteru.

204 FEG za niezrozumiałe uznaje twierdzenie Sądu zawarte w pkt 406 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którym wspomniane w tym punkcie naruszenia mają „ciągły" charakter. Zdaniem FEG Sąd przy określaniu czasu ich trwania niesłusznie nie uwzględnił faktu, że nie istniał żaden „całościowy plan".

205 Komisja twierdzi przede wszystkim, że zarzut szósty dotyczy dokonanej przez Sąd oceny okoliczności faktycznych i że w rezultacie jest on niedopuszczalny.

206 Komisja uważa ponadto, że zarzut ten oparty jest na błędnej analizie zaskarżonego wyroku. W jego pkt 342 Sąd wyraźnie stwierdził wspólny cel i spójność obu

zarzucanych FEG naruszeń, tj. zbiorowego systemu wyłączności i uzgodnionych praktyk przy ustalaniu cen.

207 Komisja proponuje zatem oddalić zarzut szósty jako niedopuszczalny, a co najmniej jako bezzasadny.

Ocena Trybunału

208 Szósty zarzutu odwołania wskazuje, że w jego ramach FEG powtarza jedynie argumenty przywołane już w odniesieniu do zarzutu trzeciego, opartego na dokonanej przez Sąd ocenie przedstawionych przez Komisję dowodów dotyczących czasu trwania zbiorowego systemu wyłączności, jak też w odniesieniu do części pierwszej zarzutu czwartego dotyczącej uzgodnionych praktyk w zakresie cen jako stanowiących jedno i ciągłe naruszenie. W rezultacie, wystarczy odesłać do ustaleń Trybunału dotyczących zarzutu trzeciego i pierwszej części zarzutu czwartego, które zostały oddalone odpowiednio w pkt 101 i 115 niniejszego wyroku.

W przedmiocie zarzutu siódmego dotyczącego wniosku o obniżenie wysokości grzywny

Argumentacja stron

209 Ten zarzut FEG skierowany jest przeciwko pkt 436–438 zaskarżonego wyroku, zgodnie z którymi nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego nie powinien prowadzić do istotnego obniżenia nałożonej na FEG grzywny.

210 Zdaniem FEG, orzekając w pkt 438, że ani FEG, ani TU nie przedstawiły jakiegokolwiek argumentu uzasadniającego dodatkowe obniżenie nałożonej na nich grzywny, Sąd błędnie zastosował art. 15 ust. 2 rozporządzenia nr 17, a przynajmniej ogólne zasady prawa wspólnotowego dotyczące uzasadnienia orzeczeń sądowych oraz proporcjonalności w ustalaniu wysokości grzywien.

211 FEG zarzuca Sądowi, że w pkt 85 i 436 zaskarżonego wyroku uznał on, że Komisja ponosiła odpowiedzialność za nadmiernie długi czas trwania postępowania, ale że nie uwzględnił tego czasu trwania dla uzasadnienia dodatkowego obniżenia wysokości grzywny.

212 Komisja twierdzi w tym względzie, że zarzut ten jest oczywiście niedopuszczalny, gdyż Trybunał nie może przedkładać swojej oceny nad ocenę Sądu, który orzeka o wysokości nałożonych na przedsiębiorstwa grzywien z powodu naruszenia prawa wspólnotowego (zob. ww. wyrok w sprawie Limburgse Vinyl Maatschappij i in. przeciwko Komisji, pkt 614). Co więcej, w zarzucie tym FEG podważa dokonane przez Sąd ustalenie dotyczące okoliczności faktycznych, zgodnie z którym naruszenie zasady rozsądnego terminu nie wpłynęło na możliwość prowadzenia przez ten związek obrony.

213 Komisja twierdzi ponadto, że Sąd badał, czy szczególne okoliczności sprawy uzasadniały obniżenie nałożonej na FEG grzywny pieniężnej, i orzekł w tym względzie, że takie obniżenie nie było uzasadnione (pkt 436–438 zaskarżonego wyroku).

214 Komisja uważa zatem, że zarzut siódmy jest wyraźnie niedopuszczalny, a co najmniej bezzasadny.

215 CEF w uwagach przedstawionych w odpowiedzi na zawiadomienie o odwołaniu, które przekazano jej z uwagi na fakt, że w pierwszej instancji wystąpiła w charakterze interwenienta, zauważa również, że zarzut siódmy jest niedopuszczalny, gdyż dotyczy on w danym przypadku dokonanych przez Sąd ustaleń faktycznych, które nie podlegają ponownemu rozpatrzeniu w ramach niniejszego odwołania.

216 CEF twierdzi ponadto, że zarzut siódmy jest bezzasadny.

Ocena Trybunału

217 Należy przypomnieć, że Jedynie Sąd jest właściwy, by dokonać kontroli sposobu, w jaki Komisja oceniła w każdym przypadku wagę zachowań niezgodnych

z traktatowymi regułami konkurencji. W postępowaniu odwoławczym dokonywana przez Trybunał kontrola ma na celu po pierwsze zbadanie, w jakim zakresie Sąd rozważył — w sposób prawnie właściwy — wszystkie czynniki istotne dla oceny wagi danego zachowania w świetle art. 81 WE i art. 15 rozporządzenia nr 17, i po drugie weryfikację tego, czy Sąd odpowiedział w sposób spełniający wymogi prawa na wszystkie argumenty przedstawione na poparcie żądania uchylenia grzywny lub obniżenia jej kwoty (zob. w szczególności ww. wyrok w sprawie Baustahlgewebe przeciwko Komisji, pkt 128).

218 Jak wynika z pkt 152 i 153 spornej decyzji, wspomnianych w pkt 9 niniejszego wyroku, Komisja, obniżając wysokość grzywny, uwzględniła już obciążający ją nadmiernie długi czas trwania postępowania administracyjnego.

219 W pkt 438 zaskarżonego wyroku Sąd stwierdził, że „Komisja z własnej inicjatywy obniżyła grzywnę. Możliwość takiego obniżenia wpisuje się w ramy wykonywania przez Komisję przysługujących jej uprawnień. Skarżące nie przedstawiły jakiegokolwiek argumentu, który uzasadniałby rozważenie przez Sąd, działający w ramach przysługującego mu nieograniczonego prawa orzekania, dodatkowego obniżenia kwoty grzywny. W konsekwencji w tym zakresie nie należy uwzględniać żądania skarżących".

220 Ponieważ ustalenie to w żaden sposób nie narusza prawa, zarzut siódmy należy oddalić jako bezzasadny.

W przedmiocie kosztów

221 Zgodnie z art. 122 akapit pierwszy regulaminu, jeżeli odwołanie jest bezzasadne lub jeżeli odwołanie jest zasadne, a Trybunał orzeka ostatecznie w przedmiocie sporu, rozstrzyga on o kosztach. Zgodnie z art. 69 § 2 tego regulaminu, mającego zastosowanie do odwołania na podstawie jego art. 118, kosztami zostaje obciążona, na żądanie strony przeciwnej, strona przegrywająca sprawę. Ponieważ FEG przegrał sprawę z wyjątkiem zarzutu opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu, który został jednak przez Trybunał oddalony, należy obciążyć go kosztami niniejszego postępowania. W odniesieniu do kosztów związanych z postępowaniem w pierwszej instancji, które zakończone zostało wydaniem zaskarżonego wyroku, mimo jego częściowego uchylenia, obciążają one FEG w sposób określony w pkt 2 sentencji tego wyroku.

Z powyższych względów Trybunał (pierwsza izba) orzeka, co następuje:

1) **Wyrok Sądu Pierwszej Instancji Wspólnot Europejskich z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji zostaje uchylony jedynie w zakresie, w jakim Sąd w ramach badania zarzutu opartego na naruszeniu zasady rozsądnego terminu nie rozpatrzył, czy spowodowany przez Komisję Wspólnot Europejskich nadmiernie długi czas trwania całego postępowania administracyjnego, obejmującego również etap poprzedzający przedstawienie**

zarzutów, mógł wpłynąć na przyszłą zdolność Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied do obrony.

2) W pozostałym zakresie odwołanie zostaje oddalone.

3) Skarga wniesiona przez Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied do Sądu Pierwszej Instancji zostaje oddalona w zakresie, w jakim została częściowo uzasadniona zarzutem opartym na naruszeniu zasady rozsądnego terminu.

4) Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied zostaje obciążony kosztami niniejszego postępowania. Koszty wnikające z postępowania w pierwszej instancji, w którym wydano wyrok z dnia 16 grudnia 2003 r. w sprawach połączonych T-5/00 i T-6/00 Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied i Technische Unie przeciwko Komisji, pokrywa Nederlandse Federatieve Vereniging voor de Groothandel op Elektrotechnisch Gebied w sposób określony w pkt 2 sentencji wspomnianego wyroku.

Podpisy